

Скульптори, представники посольств, організатори заходу та воїни на відкритті барельєфу Костянтину Острозькому в Києво-Печерській лаврі

Князь, який громив московитів

“Увічнення пам’яті князя Костянтина Острозького – це нагадування нинішнім і майбутнім поколінням, як потрібно будувати, любити, захищати державу, віру і водночас жити з величезною повагою до сусідів. Князь Острозький – унікальна особистість, яку шанують одразу чотири народи – українці, білоруси, литовці та поляки. І нинішня подія – це ще один важливий крок увічнення пам’яті та повернення цього діяча нашому народові”, – сказав на відкритті в. о. генерального директора Національного заповідника “Києво-Печерська лавра” Максим Остапенко.

Ця подія повертає нас до славетних сторінок європейського минулого України. Встановлення дошки приурочено до річниці битви під Оршею, під час якої об’єднане українсько-литовсько-польсько-білоруське військо на чолі з князем Костянтином Острозьким вщент розгромило багатотисячну армію московитів на чолі з їхнім царем Василем III. Битва стала одним із ключових епізодів Десятилітньої литовсько-московської війни, перемога в якій на пів століття зупинила московську експансію в Європу. Перемога під Оршею стала однією з визначних подій світової історії, про неї сповістили спеціальні друковані брошури.

Переможний результат битви свідчить про те, що об’єднаними зусиллями українці, білоруси, литовці та поляки здатні перемагати спільного ворога – варварську московію. Сьогодні, як і в часи Костянтина Острозького, імперська росія намагається завоювати Україну, але їй це не вдасться – незламні Збройні Сили України і український народ за фінансовою та військовою допомогою західних союзників успішно звільняють українські землі від рашистських окупантів.

8 вересня до 509-ї річниці битви під Оршею (1514) у Національному заповіднику “Києво-Печерська лавра” відбулося урочисте відкриття меморіальної дошки на честь князя Костянтина Острозького – видатного українського державного, військового та церковного діяча, Великого гетьмана Литовського, ктитора Києво-Печерської лаври.

Невідомий учасник битви, учень художника Лукаса Кранаха Старшого, створив полотно “Битва під Оршею”, яке є однією з найкращих баталістичних картин доби Відродження. На честь перемоги в цій битві Костянтин Острозький збудував два православні храми.

Барельєф на честь князя Костянтина Острозького урочисто відкрили на північному фасаді Успенського собору. Меморіальна дошка князю – це подарунок від скульпторів Бориса Крилова, Олеся Сидорука та засновника ливарної майстерні Ігоря Давидова. Шрифт для барельєфа розробив відомий каліграф та шрифтар Олексій Чекаль.

Перед початком урочистостей священники Православної Церкви України помолилися в Успенському соборі Лаври, де похований князь Костянтин Острозький та інші представники цієї родини, за перемогу українського війська. У межах заходу відбувся молебень за перемогу України під проводом отця Іоанна, за участі білоруського полку ім. Кастуся Каліновського у складі ЗСУ та військовослужбовців – учасників програми “Духовне відновлення культурою”.

Слово з нагоди відкриття дошки мали виконувач обов’язків генерального директора Національного заповідника “Києво-Печерська лавра” Максим Остапенко, Надзвичайний і Повноважний Посол Литовської Республіки в Україні Вальдемарас Сарапінас, заступниця Надзвичайного і Поважного Посла Республі-

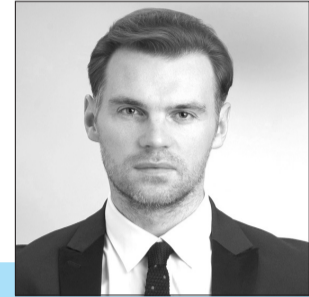
ки Польща в Україні Агнешка Горальська, командир білоруського полку ім. Кастуся Каліновського у складі ЗСУ Денис Прохоров, голова Фонду “Рідна країна” Микола Томенко, заступник культурного центру з вивчення спадщини князів Острозьких Національного університету “Острозька академія” Микола Бендюк, а також представник 25-ї повітряно-десантної бригади ЗСУ, який нині проходить духовне відновлення на території Лаври.

Під час заходу троє бійців із полку імені Каліновського отримали нагороди від ради Білоруської Народної Республіки за мужність під час виконання бойових завдань. До пам’ятної дати було презентовано планшетну виставку “Орша 1514” за ініціативи мецената Олексія Шереметьєва.

Історія тісної міжнародної співпраці Заповідника із литовськими партнерами щодо вшанування династії князів Острозьких триває майже 10 років за ініціативи Робертаса Габуласа, голови Благодійного фонду “Корона Князів Острозьких”, почесного консула Литовської Республіки в Луганській області. Коштом цієї організації подібні барельєфи вже встановлено у Литві й Польщі. Три роки тому пам’ятну дошку на честь перемоги князя Острозького над московитами у битві під Оршею відкрили в Острозі на Рівненщині.

Підготував **Георгій ЛУК’ЯНЧУК**

ВАДИМ ВАСИЛЕНКО

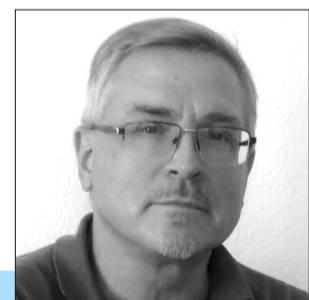
3

МАЛЬВА КРЖАНІВСЬКА

8–9

ТАРАС ГОЛОВКО

12

ПЕРЕДПЛАТА—2023

Тижневик “Слово Протівіми” (індекс 30617) можна передплатити у відділеннях “Укрпошти” за допомогою “Каталогу видань України “Преса поштою” на 2023 рік (II півріччя)” з доставкою:

1 міс. – 28,39 грн.

3 міс. – 80,17 грн.

Також можна передплатити нашу газету на сайтах “Укрпошти” <https://peredplata.ukrposhta.ua/> та ДП “Преса” <http://presa.ua/>

У своєму виступі голова ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка, член Президії Української всевітньої координаційної ради, народний депутат України багатьох скликань Павло Мовчан привітав зібрання і подякував присутнім народним депутатам, які 30 років тому долучилися до створення організації, що об’єднала українців усього світу. Водночас він висловив обурення з приводу того, що депутатів першого скликання, які голосували за Акт про Незалежність України, не запросили до Верховної Ради на урочистості з нагоди державного свята.

Павло Мовчан нагадав, як за президентства Петра Порошенка, коли в уряді віце-прем’єрами працювали В’ячеслав Кириленко і Павло Розенко, було позбавлене бюджетного фінансування УВКР, ліквідовано державний департамент у МЗС, що координував роботу із закордонними українцями. Припинилася державна підтримка ВУТ “Просвіта”. Наразі єдиний в Україні культурологічний тижневик “Слово Просвіта” видається на добровільні пожертви небайдужих українців.

“Всіх інших українських видань немає. Зачистили! Величезний комбінат, який був при Міністерстві культури, де друкували “Музику”, “Театр”, “Культуру і життя”... Немає нічого”, – сказав промовець.

Павло Мовчан висловив думку, що негативні явища в державі виникли не сьогодні і є продовженням діяльності попередньої влади. За його словами, підвалини

“...Нам єдність подай”

Редакція продовжує знайомити з основними подіями Сьомого всевітнього форуму українців. Початок – у попередньому випуску “Слова Просвіти” (№ 36) від 7–13 вересня.

руйнівного для України закону про ринок землі закладалися ще задовго до його голосування нинішнім складом парламенту.

“А з 1 січня 2024 ми всі у своїй країні стаємо безземельними”, – сказав П. Мовчан і наголосив, що затверджені в цьому законі норми несуть значні загрози національній безпеці, зокрема, через дозвіл продажу в одні руки до 10 тисяч гектарів фізичним та юридичним особам – може відбутися масове скуповування наших чорноземів іноземцями. Цього не можна допустити! Промовець запропонував присутнім відобразити позицію УВКР щодо земельного питання у підсумкових документах. “Маємо вимагати перегляду цього закону Верховною Радою негайно!” – наголосив П. Мовчан.

Треба зазначити, що в липні з ініціативи ВУТ “Просвіта” відбувся круглий стіл, де прозвучала вимога, щоб уже у вересні парламент переглянув закон про ринок землі: прибрав норму про 10 тис. гектарів в одні руки і відтермінував дату купівлі-продажу принаймні до 2030 року. Детально про це – у “Слові Просвіти” № 29 (20.07.2023), є також відеозапис у YouTube.

Голова “Просвіти” говорив і про інші безпекові загрози. Посилаючись на оприлюднені в медіа дані, з України останніми роками було виведено сотні мільярдів доларів структурами, пов’язаними тільки з одним олігархом. Чи повернуться ці кошти – на це немає відповіді...

Звертаючись до учасників

Сьомого всевітнього форуму українців, П. Мовчан повідомив, що група громадських діячів, серед яких – Надзвичайний і Повноважний Посол України Володимир Василенко, Герой України Степан Хмара, голова Конгресу Української інтелігенції Георгій Філіпчук, голова громадського об’єднання “Українська альтернатива” Микола Голомша, перший заступник голови громадського об’єднання “Рух за Україну в НАТО” Іван Заєць та інші звернулися до Генерального секретаря ООН з вимогою терміново розпочати процедуру виключення російської федерації з Ради Безпеки ООН. У зверненні, зокрема, зазначається, що на Раду Безпеки відповідно до статті 24 і Глави VII Статуту ООН по-

Виступає Павло Мовчан

кладена відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки, а це зовсім не корелюється з діями РФ щодо України.

“Нас обурює неспроможність ООН забезпечити мир у Європі. Жодна з шести Резолюцій Генеральної Асамблеї ООН з приводу російського вторгнення в Україну не була схвалена Радою Безпеки... Саме членство країни-агресора у Раді Безпеки є аморальним явищем і суперечить цивілізаційним засадам мирного співіснування і конструктивної взаємодії членів міжнародного співтовариства”, – йдеться у зверненні, що повністю надруковане у “Слові Просвіти” № 34 від 24 серпня 2023 р.

Виступ і пропозиції П. Мовчана зустріли підтримку присутніх.

Олеся СТАСЮК,

д. і. н., голова Національної асоціації дослідників Голодомору-геноциду українців

Від імені Національної асоціації дослідників Голодомору-геноциду українців спробую викласти наше бачення загроз і викликів перед українським народом під час російської військової агресії.

У 2014 році росія розпочала війну проти України на сході нашої держави. 24 лютого 2022 року російська окупаційна війська здійснили повномасштабне військове вторгнення. Похмурий символізм цієї війни полягає в тому, що вона почалася в 90-ті роковини Голодомору-геноциду українців, вчиненого комуністичним тоталітарним режимом у 1932–1933 роках. Рівно через 90 років після цього, вже у XXI столітті, росія знову вчиняє геноцид української нації на очах у всього світу. Як таке могло статися? Чому сьогодні, як і в часи сталіна, із кремлівських кабінетів лунають накази убивати українців, нищити основи незалежного існування цілого народу? Відповідь на це запитання очевидна: зло повернулося лише через те, що його не покарали свого часу.

Дотепер не проведені розслідування злочинів, вчинених комуністами проти українців. За 32 роки незалежності розслідувалося лише дві кримінальні справи щодо злочину Голодомору-геноциду українців. А де справи про знищення борців за волю та незалежність України, про знищення воїнів українського повстанського руху, про знищення української інтелігенції, духовенства, Церкви тощо? Їх немає.

Їх немає тому, що гуманітарна сфера була під контролем росії. Як і в часи російської окупації, так і в часи незалежної України. Їх немає тому, що в Україні дотепер існує радянська історична школа, зберегти яку активно намагається “п’ята колонна” в Україні. Досі ми чомусь використовуємо радянську термінологію, яка, як наголошує професор Володимир Василенко, є “термінологічною диверсією росії” проти нашої держави.

Підміна понять, використання советських термінів ніколи не дасть можливості встановити історичну правду. На сьогодні, як відомо, 34 країни визнали Голодомор геноцидом та злочином проти українського народу. За півтора року війни визнали більше держав, ніж за 30 років незалежності. Проте є один нюанс: це політичне

Відкриваємо правду про Голодомор

визнання відбувається “під кальку” – геноцидом українського народу (англ. – Ukrainian reople). Проте в “Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього” 1948 року чітко вказано, що геноцид – це будь-які дії, вчинені з наміром повністю або частково знищити етнічну, національну, релігійну чи расову групу. Аналогічне визначення геноциду містить ст. 442 Кримінального кодексу України, прийнята ще у 2001 р.

Тож міжнародне право та українське законодавство чітко дали визначення як самого злочину, так і кваліфікуючих вимог. Тобто міжнародне визнання повинно містити термін “геноцид українців”. Як до прикладу – визнання геноциду вірмен, євреїв, тутсі, ромів та ін.

Також однією з важливих складових є внесення змін до Закону України “Про Голодомор 1932–1933 років в Україні”. Відомо, що у 2006 році з представниками комуністів та соціалістів та ін. у Верховній Раді України за інший варіант цього закону не проголосували б. Як термін “геноцид української нації” у ВРУ замінили на “геноцид українського народу”. Дотепер відсутня кримінальна відповідальність за заперечення геноциду українців, що дає можливість росії розхитувати питання визнання та засудження геноциду в Україні та світі.

Важливим також є те, що за роки незалежності глибоко вкоренилося словосполучення “Голодомор в Україні” – це те, що було дозволено росією. Ми в Україні приймаємо закон про визнання Голодомору в Україні? Виникає запитання: а що, українців не знищували на етнічних територіях та в місцях компактного проживання? Таким чином, ми несвідомо замінюємо поняття “геноцид українців” в УСРР і інших територіях, де проживали етнічні українці (Північнокавказький край, Дон, Кубань), які були знищені комуністичним режимом в 1932–1933 роках, на означену “територію” та “осіб”. Це приклад, як працює росія, підміняючи поняття та проводячи термінологічні диверсії.

90 років росія намагається приховати

Ігор Зоць і Олеся Стасюк на форумі

правду про найстрашніший злочин проти української нації. Вона не зупиняється і ніколи не зупиниться. У 1989 році завдяки українському суспільству вдалося прорвати цю блокаду. У світі заговорили про Голодомор. Проте впродовж усіх років незалежності росія блокувала та нав’язувала як нам, так і світу, дискусії “це геноцид чи не геноцид?”. Перед українцями світу стоїть завдання – подолати наступний крок до відкриття правди про злочини тоталітаризму та встановлення наслідків геноциду для нації та держави. На сьогодні слідчими, криміналістами, правниками, судовими експертами спільно з істориками встановлено, що під час геноциду було знищено 10,5 млн українців в УСРР і Північнокавказькому краї (Дон, Кубань). Ці втрати не були таємницею, а були відомі, про що свідчать не лише українські архіви, але й розсекречені матеріали в Німеччині, Польщі, Італії, США та інших країнах.

Дискусія, яку знову-таки намагається

розв’язати росія в Україні, використовуючи “п’яту колону”, – штучна. Вона легко розбивається. “Померлі від голоду” через “надсмертність” 3,9 млн та 1,5 млн “померли своєю смертю” – це під час розстрілів, убивств за колоски, депортацій, катувань, знущань тощо? Знову підміна понять... Де наша історична наука?

Такими справами займаються правники, слідчі, криміналісти, судові експерти. Саме вони розкривають злочини, визначають їх масштаби та наслідки. Історики лише надають віднайдені архівні історичні документи. Як і зараз, масштаби і наслідки злочинів, вчинених російськими окупантами, встановлюють відповідні правоохоронні та спеціальні органи.

Лише через 90 років після вчинення геноциду встановлено не лише організаторів та виконавців, а й надана правова оцінка злочину геноциду, мета якого – ліквідація національно-визвольного руху, недопущення відновлення Української держави та знищення української нації.

Національна асоціація спільно з державними установами та громадськими організаціями видала низку збірників з геноциду українців. За останні роки понад 30 тисяч книг подаровано університетам та бібліотекам України.

НАДГГУ за останні роки провела низку заходів, зокрема за кордоном, це і міжнародні конференції, форуми, виставки, презентації, доповіді (Литва, Польща, Німеччина, Північна Македонія) з метою поширення правди про геноцид українців 1932–1933 та 2022–2023 років та засудження цих злочинів світовою спільнотою. Адже геноцид українців у XXI ст. – це наслідки. Тому закликаємо українців світу об’єднатися з метою засудження та покарання росії за вчинені злочини проти українців.

Перемогти ворога на фронті – це надважливо, проте без перемоги над внутрішнім ворогом Україна не зможе стати правовою демократичною державою. Ворог це розуміє, тому проводить диверсії в гуманітарній сфері. Лише спільна боротьба є запорукою перемоги над екзистенційним ворогом – росією.

Вадим ВАСИЛЕНКО,
кандидат філологічних наук

Повномасштабне вторгнення Росії сколихнуло світ філологічних кафедр (іноді буквально: з вибитими вікнами, продірявленими стінами та знесеним дахом, як от у зруйнованому університеті ім. Каразіна в Харкові). Доти здебільшого не реагуючи на окупацію частини України (з 2014 року жодна з чинних освітніх і наукових програм із української мови й літератури не зазнала істотних змін, а деякі філологи до 24 лютого 2022 року публікувалися в російських виданнях і брали активну участь у наукових заходах у Росії), вони вирішили по-своєму зреагувати (зрештою, коли на голову провалюється дах, реагувати доводиться хоча би задля самовиживання).

Кафедри російської мови й літератури в державних університетах заходилися перейменовуватися, примірюючи на себе новий, зокрема східнослов'янський, одяг (ракетний удар по центру Києва змусив навіть кафедру російської філології в університеті Шевченка “перевдягнутися”, себто переіменуватися, щоб законспірувати свою російськість).

Українські ж кафедри відреагували не новими спецкурсами з вивчення антиімперської (культурної і, зокрема, літературної) практики, колоніальних міфів, захитих у художніх нарративах, а... рішенням, що взагалі унеможливує такі дослідження: повною забороною використання джерел, написаних російською мовою будь-коли (вчора чи в XIX столітті) й будь-ким (українським дисидентом або російським імперіалістом). Так, у забороні йдеться не лише про праці російських або російськомовних дослідників із, скажімо, якогось Уральського університету, а — зауважте — про джерела, літературні зокрема. Дослівно: “Забороняється цитування в тексті та внесення до бібліографічних списків тих джерел, які опубліковані російською мовою в будь-якій країні, а також джерел іншими мовами, якщо вони опубліковані на території Росії та Білорусі”.

Така позиція, прописана як норма редакціями різних наукових вісників, звісно, пов'язана із законопроектом № 7633, для авторів якого джерела інформації на кшталт телеканалів і новинних сайтів, освітніх програм і наукових праць — речі одного гатунку (про його патріотичні наміри й сумнівні наслідки для науки вже висловилися вчені з різних галузей знань). Побачивши цей законопроект, я спершу не повірив власним очам, але... на жаль, це не перший і, з огляду на нинішню реальність (зокрема, на освітній і культурний рівень деяких народних обранців і “лідерів думок”), гадаю, не останній “шедевр” національної законотворчості (нагадаю: ще недавно, в розпал повномасштабної війни, деякі парламентарі обговорювали зміни національної символіки, а дехто — навіть зміну назви країни!), тому всерйоз сприймати ці ініціативи не доводиться, але й зовсім не зважати на них не можна. Зреш-

Про метод батога

Репліка щодо заборони використання в наукових працях джерел, опублікованих російською

На перший погляд, немає сенсу виносити на обговорення проблему, яка серед загальносуспільних, зокрема гуманітарних, викликів (руйнацій пам'яток, нищень архівів, бібліотек, освітніх та наукових інституцій) має значення локальне, адже стосується тих нечисленних збірників наукових праць (зокрема філологічних), які є в Україні. Та це лише на перший погляд...

тою, це питання не лише професійного обов'язку, а й здорового глузду.

Можливо, комусь ця заборона здається проявом патріотизму (наприклад, намаганням перекрити не заплomboвані канали російської псевдонауки)? Комусь — доцільною, адже, зважуючи на шальках терезів наукову свободу та національну безпеку, неважко спокуситися віддати перевагу другому (хоча яка безпека без свободи — це питання). Я омину той факт, що між поняттями патріотизму й науковості зв'язок, якщо і є, то вельми опосередкований: учений, на відміну від політика, керується не принципами відповідності насущним потребам (в іншому випадку — він звичайний кон'юнктурник), а відповідністю методу. Лише за цієї умови його напрацювання стають значущими (зокрема, і суспільно затребуваними), якщо вони не ідеологічно, а науково, отже — методологічно вивірені.

Зайве говорити, що спрощеними засобами (в цьому випадку — методом батога) проблеми такого рівня, як багаторічна залежність української інтелектуальної, зокрема наукової, думки від російської, не вирішуються. Чи варто зазначати, що подібна заборона (саме це слово вжито у вимогах до наукових публікацій: не рекомендація, а заборона!), як і будь-яке втручання держави в наукові дослідження через встановлення обмежень (насамперед у виборі джерел), — це не що інше, як цензура (в науковому світі, за винятком тоталітарних і теократичних режимів, — річ неприпустима!).

Тут можна було би поставити крапку, бо там, де починається цензура, говорити про науку немає сенсу. Але насправді ця вимога — не демонстративний патріотизм народних обранців або горе-вчених, суть якого, як можна передбачити, — не написання якісних наукових праць, а штампування ідеологічно “правильних” текстів, і не лише цензура: за нею криється проблема більша, хоча, може, й непомітна. Те, що редакції наукових вісників відреагували на повномасштабне російське вторгнення саме так — забороною джерел, свідчить про кризу цих і схожих наукових (або тих, які прагнуть видавати себе за наукові) видань, кепсько закамуфльовану в патріотичні барви.

Якщо реакцією вчителів зарубіжної літератури після російського вторгнення було негайно “вирізати” російських авторів із підручників (у яких вони, поміж іншого, займали чи не третину всієї шкільної програми із зарубіжної або, в іншій версії, світової літератури) — крок хоч і критично (навіть драматично, бо на російських авторах, а ще гірше — з переконанням у їхній значущості та на сповідуваних ними “цінностях” — виросло не одне покоління!) запізнілий, але в системі середньої освіти необхідний, то в науковій (зокрема літературознавчій) діяльності — трагікомічний. Те, що здається (вірогідніше: може здаватися) ефективним в освіті, в науці — безпорадне (звісно, і в освіті метод заборон кульгавий, а в нинішніх реаліях — дикунський): хоча в результаті бездумних рішень наука й освіта в Україні давно об'єднані під “шапкою” одного міністерства (до речі, ще недавно до них був приєднаний і спорт!), — це паралельні виміри, які перетинаються лише в окремих пунктах. Та замість того, щоб вести мову про кожен із цих вимірів окремо, з розумінням їхніх функцій, цілей і пріоритетів, автори згада-

ного законопроекту вирішили звести все до одного (через це й питання шкільних підручників і академічних праць тут подані як рівноцінні).

Можливо, ця заборона (зрозуміла як емоційна реакція чи громадянський жест?) — відповідь на засилля російських авторів? Таке засилля, певна річ, існує. І йдеться не про конкретних авторів (список забороненої для цитування літератури — річ не нова навіть у світі демократичному: наприклад, заборону нацистських, як-от расових, теорій ніхто не скасовував), не про російських квазінауковців, праці яких несуть у собі загрозу пропаганди, поширюючи погоджені російською владою погляди на історію, культуру й суспільство, а про табу на всю літературу, друковану російською, зокрема на джерела.

Щодо українських пушкінознавців і булгаколюбів, то їх ця заборона, імовірно, не торкнеться так само, як і пам'ятників Пушкіна в Одесі чи музею Булгакова в Києві: більшість із них звичайно перекваліфікувалася (чи перефарбувалася?) в зарубіжників; деякі, щоправда, подалися в українські, і нині це окрема та, можливо, ще складніша проблема. Часто нездатні розуміти російську літературу як літературу, а не набір священних текстів, вихідці з російських філфаків накладають і на українське письменство російські мірки, співвідносячи його із зовсім іншою художньо-естетичною системою, що майже завжди — як під тріснутим склом — викривлює його історію та зміст.

В основі заборони цитувати джерела, імовірно, лежить проблема глибша, пов'язана не лише з вимушеним або удаваним патріотизмом, із цензурою (а вірогідніше — із прагненням цензури, як за “старих” часів із ідеологічним тиском на науку), а й із загальним науковим рівнем таких видань, з уявленнями (часто заідеологізованими) їхніх редакторів про те, чим, власне, є філологічне дослідження, які його мета і суть. Заборона цитувати джерела виявляє і те, що подібних цитувань досі було надміру, отже, як останні дев'ять років працювали редакції цих вісників — можна лише здогадуватися.

До речі, в деяких із них ще донедавна обов'язковою вимогою були російськомовні анотації; окремі статті виходили російською (тобто не розвивали український, а підживлювали російський науковий дискурс!), а згадки про російських науковців і їхні “здобутки” росли, немов гриби після дощу. І це не дивно: багатьом українським філологам, навіть тим, які асоціювали себе з українською, а не з російською чи іншою літературою, дистанціюватися від привиду російської науки про літературу із сонмом її “видатних” імен (Бахтін, Лотман, Лихачов та іже з ними), вдалось непросто, а декому й досі не вдалося.

З огляду на суть цієї заборони й на те, як глибоко вкорінена Росія у свідомості не лише українця-обивателя (що радше емоційно, інтуїтивно, ніж усвідомлено, під ударами ракет дистанціюється від неї — повільно, але неухильно), а й сучасної української наукової еліти, напрошуються кілька запитань. Як у цьому випадку відбуватиметься розвиток згаданих постколоніальних студій, які повинні бути пріоритетом, але замість того, щоб, увійшовши в український науковий і суспільний дискурс, деколонізувати Росію, зокрема через розко-

дування провідних російських міфів (і серед них насамперед літературних), не мають жодних шансів на реалізацію? Як вивчати російський колоніалізм, захитий, скажімо, в панславізмі Пушкіна, в мілітарній риторичі Толстого, в релігійному месіанізмі Достоевського, в українофобії Булгакова, не наводячи цитат із першотворів? Може, за прикладом деяких горе-вчених, досить махнути на них рукою, мовляв, нема на що зважати? Але світ зважає. Про класиків російської літератури (подобається це комусь чи ні) виходять книги різніми, передусім західними, мовами. Їх читають, популяризують і екранізують.

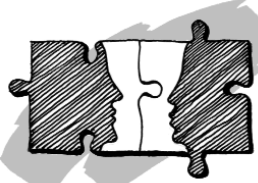
Який внесок за понад тридцять років зробили українські філологи в демонтаж російської літератури (не кажу — на Заході, а в себе вдома) — питання зайве. Може, хтось із авторів цієї заборони підкаже, як деконструвати російські наративи, що існували в різних історичних епохах та існують нині, без використання історичних і художніх джерел, із яких вони виростають? Як провести лінію розрізнення між Чужим і Своїм, між російським і українським, якщо не аналізувати перше, уникаючи будь-яких аналогій або паралелей із ним? Чи достатньо для того, щоб урятувати українську гуманітаристику перед засиллям російської воєнщини, замкнутися у власній комірчині, щільно забивши вікна дошками, списаними всілякими заборонами? Жодні заборони, а серед них — заборона цитування джерел, не захистять української науки, зокрема науки про літературу, перед російською воєнною машиною.

Не замовчування, не цензурування дискурсів, створених російськими письменниками й науковцями, а наукове (а отже, методологічно вивірене) прочитання, передусім через аналіз ідеологічних і політичних (явних чи прихованих) засад, на яких вони створені, — єдина можливість показати Росію, її культуру й літературу такими, як вони є, а не якими прагнуть здаватися собі й цивілізованому світові.

Як здійснюватимуться, скажімо, дослідження давньої української літератури, пам'ятки якої переважно поховані в закритих (ізолюваних!) російських архівах (сподіваємось, не назавжди), а деякі відомі сучасним українським ученим лише через те, що існують у російських (звісно, ретельно цензурованих) виданнях (як-от серія “Повного зібрання руських літописів”, започаткована ще 1837 року в російській імперії, — одне з найважливіших джерел української історії)? Академічне видання “Руської правди”, видрукуване 1940 році в Москві, також під забороною. Це стосується і “Повчання” Володимира Мономаха, яке дійшло до нас лише завдяки тому, що було скопійоване в “Лаврентівському літописі”, створеному в XIV ст. на Суздальщині (класичні видання цього літопису, звісно, російські).

Що вже й казати про пам'ятки козацької доби, про твори українських романтиків XIX ст., про величезну історіографічну традицію дослідження цих текстів? Таких казусів — сотні. Зрештою, незрозуміло, як поводитися з класичною українською літературою (зокрема, з “Журналом”, повістями Шевченка і особливо з творчістю Гоголя), яка через умови, часто незалежні від творців цієї літератури, як і в усякій колоніальній, а отже, політично неповноправній культурі, творилася і мовою імперії (випадок не унікальний, а типовий)? Чи відрубати, як Прокруст, усе, що не вміщається у звужені ідеологічні рамки, й задовольнятися обрубками культури? Питання риторичне.

Автори заборони не лише обмежують фахівця, зокрема дослідника української літератури (у випадку з історією України, зокрема з проблемами взаємин імперії та колонії, вивчення радянського тоталітарного спадку — це ще трагічніше!), у виборі джерел, а й маргіналізують, і навіть “вирізають” цілі розділи й напрями літературознавчого знання. Який вигляд матиме така наука, зокрема літературознавча, — неважко передбачити.

Георгій ФІЛІПЧУК,
академік НАПН України

Однак у підсумковому коментарі прямого засудження агресії Росії так і не відбулося. “Жорстока й незаконна війна” московитів не знайшла належної політично-правової оцінки в офіційному документі. Зрозуміло, що наші партнери на рівні “Великої сімки” продовжують намагання залучити країни “Півдня” до тиску на Москву, щоб та припинила війну, сподіваючись, що “партнери повернуться до своїх столиць з обіцянками гарантувати територіальну цілісність України”. Така собі “лагідна” дипломатія компромісів, яка насправді ще ніколи не вберегла світ від трагедій, не захистила його від навіжених диктаторів, агресорів, терористів, якими, безумовно, є сучасні путіно-ордінці. І нібито в продовження цієї хибної даладє-чемберленівської “традиції” минулого століття президент Бразилії Лула де Сільва тут же, у Нью-Делі, обіцяє не арештовувати російського диктатора путіна у разі його візиту до країни.

Адже, за словами бразильського очільника, “...ми любимо мир і любимо добре ставитися до людей, а тому путін може безпечно поїхати до Бразилії”. Що це? Невже в цьому жесті давно відомі нам прояви запопадливості, цинізму, неправди й несправедливості, хоча й припудрені дипломатичними реверансами та гуманними образами “миру”, “добра” і “любові”, які нічого спільного не мають із нутром та діянням найнебезпечнішого злочинця світу XXI століття? Тому нині має йтися не про певні “прориви”, що сталися на саміті, про які завжди полюбляють говорити політики та експерти-футуристи, а про те, що “великі економіки” далеко не завжди є такими ж “великими” культурами, цивілізаціями, морально-етичними системами. Бо інтереси великого капіталу, фетишу наживи, “право” сили все-таки переважають над будь-якими цінностями духовності, свободи й справедливості.

Ще якийсь сприймається “логіка”, коли підписант-росія разом з іншими країнами-переможцями каліграфічно виводять свої “ієрогліфи” на акті про капітуляцію рашкостану, але зовсім ніяково стає, з відчуттям морального розтління, коли світова спільнота на одному аркуші (не “гектарі”) ставить підписи “ні про що” поруч з путіно-лавровими. Україна найкраще знає ціну угод з росією. Знали їхню “вартість” і мудрі європейські мужі, які устами Бісмарка ще в XIX столітті оцінили всю їхню нікчемність, оскільки “угода з росією не варта того паперу, на якому написана”. Промовистий

Бути українцями

Президент США Джо Байден на саміті G20 в Індії заявив: “Ми обговорювали жорстоку та незаконну війну Росії в Україні. І в залі була достатня згода щодо необхідності справедливого і тривалого миру, який підтримує принципи Статуту ООН і поважає суверенітет і територіальну цілісність”.

приклад наведений Іваном Огієнком у праці “Українська культура”, де вчений Пуфендорф у книзі “Вступ до історії європейських держав” характеризує москвинів: лютий, кровожерний, нетерпимий, брехливий і рабський народ. Вочевидь, що недоговороспроможний.

На тлі кровопролитної війни з московським агресором доволі чітко проглядається незмінність окреслених характеристик. Навпаки, вони набули ще більш загрозливих масштабів. А це означає, що “оонівський” світ так і не виробив ефективної протитрути для захисту від вселенського рашистського зла, що поєднало наймерзєнніші “якості” диктатур, тоталітаризму, імперіалізму, колоніалізму, нацизму, фашизму, людиноненависництва. Яких аргументів, скількох сотень тисяч смертей безневинних людей (українців) потрібно для того, щоби сильні світу сього усвідомили, з якою екзистенційною небезпечкою стикнулася цивілізація в особі кремлівського гібона? Проте зрозуміло щодо всієї безперспективності моралізаторства у світі, де домінує єдине правило – аргумент сили. Для України в цьому розхристаному, егоїстичному й жорстокому середовищі, щоби вижити, бути нездоланою і перемогти, – мусить існувати єдина аксіома: бути єдиною і сильною.

Тому все, що відбувається в багатьох сферах, уся суспільна увага сконцентрована на мілітарному фронті. Водночас зрозумілим є і те, що всі ділянки життєдіяльності нації та держави мають підтримувати належний тону, аби бути корисними, помічними для ствердження єдиної пріоритетної загальнонаціональної мети – перемоги над рашистським загарбником. Задля цього спрямовуються помисли і дія громадського, державного, бізнесового, культурно-мистецького, релігійного чинників. Єдині ціль, зусилля, вороги, ідеали боротьби. І спільним знаменником для всіх і вся є закличні слова з давньої української народної пісні, духовного гімну України – “Боже, нам єдність подай”. Напевно, не знайти нині в Україні притомної людини, яка б цуралася цієї викарбуваної в народній душі вічно затребуваної цінності. Але оте Франкове звернення, що “ми мусимо чути себе українцями”, ставатиме в усі часи реальністю тоді, коли ті ж українці виступлять єдиною монолітною силою. У такому разі свою гідність, ідентичність і здатність “бути” відчують не тільки вони самі, але й вся спільнота світу, усвідомивши право українства на “місце під сонцем”.

Кажу про це, здавалося б, дещо абстрактовану і нездійсненну мрію бути українцями “разом” на материні і поза нею, оскільки вона містить у собі сутнісне екзистенційне начало національного буття. Адже без етно-політичної, духовної консолідації народи, нації неспроможні не лише

прогресувати, але й виживати. Здається, що складнішого завдання й не існує, коли постає таке розмаїте плетиво індивідів, корпоративних груп, релігійних і соціальних спільнот, політичних і світоглядних уподобань, економічних й ідеологічних інтересів, якими є сьогодне українство від Сіетлу до Сіднею, зокрема й на теренах України. Водночас немає і більш значущої проблеми в таких масштабах географії, геополітики, демографії, культури, якими окутане світове українство. Сьогодні ця єдність сфокусована на війні. Проте не тільки на ній, але й на світоглядній перспективі. З ким, заради чого, куди? Підвалиною, наріжним каменем консолідації є не просто найважливіша цінність, якою є Україна. Нації необхідно чітко бачити й протилежний бік, у якому функціонують реальні загрози, небезпеки та виклики Українському народу. А цим реальним злом є і буде московщина, росія, російська федерація, рашкостан, кремлівський нацизм, чорносотенний москво-імперський шовінізм, а головне – “расейській народ” з його нетерпимістю до “іншого”, з його “великої” культурою і ординським загарбництвом. Незалежно від того, яких “успіхів” досягатимемо в таких безплідно-безглузких дискусіях, як, наприклад, чи писатимуть українці ганебне слово “серефія” з великої букви. А хіба ще й досі незрозуміло?!

Тому, мабуть, для окремих дещо контрверсійно звучатиме пропозиція (як фактор об’єднання), коли не тільки любов і шана до України, але й ненависть до кацапа-ордінця має знайти своє усталене місце в ніші головних чеснот Українця. Ненавидіти цих звироднілих зайд, убивць і гвалтівників, яких Т. Шевченко обзивав “злії люди” мусить стати нашою національною цінністю, моральним обов’язком. Будь-яке оперття на фальшиву пропагандистську ідеологію про “хароших рузьких” є неприйнятне і вкрай небезпечне для єднаних процесів українства. Нині маємо стояти значно вище тієї “світоглядної” платформи, коли прищеплювалася (за мічуриним) “на горобину вишня”, тобто впишувалася московськість сердешним синам немосковського народу. Коли навіть та частина української інтелігенції, котра знала добре, що Москва є для українців мачухою з її злочинною роллю у трагедії України, все ж орієнтувалася на москвофільську прив’язаність, тривалий час вкриваючи “москвофільською полудою” не лише самих себе, а й народ.

А тому коли непоодинокі, всілякими способами москвофільство й надалі (навіть в умовах війни) проникає в середовище українців, то знаймо, що нашу національну єдність чужинці й доморошенці намагаються “допомогти” нам будувати на піску. Бо чи здолаємо москвина, якщо він окупує національний духов-

ний простір українства на його ж землі? Адже напередодні повномасштабної навали московії на Україну в щотижневих чартах українського YouTube (2021 р.) частка російськомовних композицій становила 75% (!), а українською була лише кожна десята пісня. Російськомовний контент в Україні сумарно переглянули тоді майже 1,5 мільярда разів, а український – 194 мільйони.

Наша історія засвідчує, що особливо небезпечною ставала ця руйнівна й ворожа ідеологія, коли до неї долучалися відомі українські діячі й просвітники. Бо навіть М. Драгоманов у якийсь період, пропагуючи вселенську єдність слов’янства, засумнівався в правдивості слів Т. Шевченка про антимосковство, стверджуючи, що немов “Кобзар тепер мало навіщо вже й годиться”, а не менш знаковий українєць С. Єфремов ідеалізував його, наголошуючи нібито “Драгоманов справді був тим апостолом правди і науки, що його виглядав перед смертю Шевченко” (Історія українського письменства).

Згадую не для копірвання в думках великих українських мужів, а лише заради того, щоби вкотре ми переконалися, що доки не буде знищено в наших рядах москвофільську течію будь-якого штибу, доки москвофільство остаточно не буде викинуто із системи освіти та виховання, доти наша єдність, духовна й політична суверенність перебуватиме під загрозою. “Геть москву!” – найбільш місткий і справедливий сенс для майбутнього української Нації. І справа не тільки в згубному впливі їхньої культури, мови, історії, що завжди слугували знярядям гноблення й колонізації українства, але також в тому, що московщина безперервно виплоджувала, незважаючи на зміни політичних режимів, ідеологію та практику людиноненависництва, тоталітаризму, деспотії, шовінізму, більшовизму, нацизму, рашизму, масового вбивства в ім’я дегуманізованої доктрини “русського міра”. Недарма відомий письменник, громадський і політичний діяч, лауреат Нобелівської премії Маріо Льюїса в книзі “Поклик племені”, діалогуючи з європейським філософом К. Поппером, окреслить тотожність фашизму і комунізму (москвофільського) як своєрідні односторонні “паралелі” на тілі людства, які прагнуть тлумачити й “будувати” світ, історію лише своєю політикою. Хоча чому “прагнуть”, адже вона вже “написана” ними – упереджено, фальшиво, геноцидно, відображаючи страшний, варварський світ, що завжди довершується і перероблюється такими ж злочинними воєнними, політичними, культурними, економічними, релігійними, інституційними рішеннями, опираючись на масовий психоз людиноненависництва зомбованого населення расееян.

Цю реальну фашистсько-комуністичну історію не можна раціонально ні осягнути, ні описати, оскільки звироднілість і трагедійність її практики перебуває за межами нормального сприйняття.

Вона є “історією міжнародних злодіянь і колективних убивств, завоювань, злочинів, насильств, вчинених вождями, деспотами, нелюдами, з яких нині (на рівні московії) намагаються зліпити “героїв”. Насправді,

лише “Гааги”. Оскільки у “закритому” віками ординському тоталітарному царстві, де домінують морок і страх, не можуть народжуватися лідери, провідники, які були б варті загальнолюдської уваги. На російських (москвофільських) болотах ось уже багато століть, із часів виплодження цього дефективного злотворення, – свобода, критичний дух, людська гідність були намертво замурувані. Імперія несвободи, де сіяли й жниували тільки рабство. Сам цей рабський глибокий народ став тим перегноєм, що безупинно зрошував сатрапів, деспотів, катів і “людиноподібних” вождів. Різноманітні “грозні і пьотри, екатеріні з ніколаями, сталіні з лєнінами, кагановічі з постішевємі, медведєви з путінімі” та силєнна інших страшних, ненависних і карикатурних людиноненависниць і держиморд змогли вилуплюватися і скніти лише в такому знеособленому, зневаженому, упокореному суспільному багні. Тому й дивно, а чому в головах очільників багатьох країн світу, як і серед частини нашого люду, жевріє сподівання-ілюзія то на “олюдненість” путлера, то на “демократичну” безпутність расеею. Проте звідки взятися такій собі “подобрілій” московії, коли в діапазоні від великої культури пушкіно-булгакових і до колонізованих країн – від чуді до чукчі з бурятмо – усе мовчить, або по-імперському глаголить. Бо читаючи (без брому) нашу історію, розуміємо наскільки облудливою була суспільно-політична думка тих українських поводирів, які сутнісно впливали на громадську думку в часи надії на національне відродження. Тоді також сподівалися (виявилось, що безнадійно) на “гуманізованих” велікоросов. Згадую забутий драгоманівський гімн, присвячений цій великій ілюзії, у якому звучали такі слова:

*Гей українєць просить немного:
Волі для рідної мови!..*

З Північного Руссею

не зломим союзу,

І вкупі приймаєм свободу...!

Устане на світ і Литвин

і Естонець

*І Лях в тобі (москвині) брата
обніметь.*

Хоча до чого привів (і приводив раніше) цей “незломимий союз”, мали можливість переконатися вже всі – від малого до великого, від мовних заборон до голдоморів-геноцидів. Тому й падають у зболілу душу ці хибні слова Драгоманова, безперечно визначного національного провідителя. Однак не для того згадуються, щоби з висоти часу “вправно” кидати докори і навіть не для того, щоби “вимірювати” глибину помилковості світоглядної й політичної думки тодішнього “переднього ряду” українства за тих непростих обставин. Справа в іншому: чи здатні сучасники остаточно відкинути цю гріховну “мрію”, що з москалем можна домовлятися та вірити йому? Гадаю, що гіркий історичний урок криється передусім у тому, що нікому не велено за покликосомовістю відмовлятися, зраджувати ідеали та ціннісну справедливу ненависть до московитів, провідників якої були І. Мазепа, П. Орлик, Т. Шевченко, обмінюючи їх на фальшивий орієнтир спільності штибу “ми віки ділили і радість і горе”.

Бо й сама ідея “єдності” слов’янства, творення слов’янської федерації під омофором мос-

квина означали лише розширення його імперії, коли до її скривавлених кордонів доточувалися інші упокорені народи. Такою була, є і залишатиметься надалі модель політики “грабуй, убивай і владаруй”, причепурена тотальною брехнею. Такою є ця видима парадигма “сталості” світу очима “рузькомірців”. Її неспроможні замінити ніякі новоявлені “опозиціонери” на кшталт гірких, пригожних, навальних чи інших собчакових, що насправді часто є такими ж чорносотенно-ліберальними путіністами. Не дано. Бо відвічні мурі деспотії можна розколоти тільки критичним духом, спраглистю свободи, особистою відповідальністю, чого так бракує цьому гігантському оркостану, де підданість, підлеглість, упокореність, заборонність і нетерпимість до “іншого” є їхньою “інтернаціональною” традицією.

Беззаперечно, приймаючи такі “вартості” рабського животіння, вегетування, унеможливується на багато поколінь становлення будь-яких ознак громадянськості, людськості, натомість формується на підсвідомому рівні загальна суспільна дистрофія нездатності до власних суджень, оцінок, критичного аналізу, коли мірилом їхньої “істини” стає абсурд, фальш, зневага, а вождизм правителя, що повністю підмінює найменший порух індивідуальності, перетворюється в магію цього здичавилого злобою поліпленічного народонаселення. Вожд з його тоталітарним режимом у цьому “вулику” племенного буття, де людина повністю втрачає індивідуальність, єдино “повноправний”, що диктує і насильно нав’язує поведінкові норми, стандартизовані вчинки, світоглядні орієнтири та “цінності”. Це той стан, коли свобода заміщена рабством, упокоренням.

Тому не є перебільшенням, аналізуючи еволюцію і практику московського молоха та вчиненим злочинства, дещо метафорично стверджується, що на прикладі “расейської федерації” цивілізація стрімко рухається в зворотному напрямку, бачачи, як спритно москаль вилізає (поки що без хвоста) знову на первісне дерево, зарившись з вухами в “закрите суспільство”, пропагуючи стадність, мракобісся і канібалізм. Невеличкова хворобливість, коли найгірший уряд, президент, тиран стають для таких “найкращими”. Нинішня війна лише засвідчує, що людська мова не для москвитів – цих власників ненаситного черева звіра. Знову битва за їхню “олюдненість” є марною справою, яку ніколи не виграти.

Тому цивілізація, яка множить плодами духовної творчої енергії, культури, суверенності індивідів, замінена ними дволиким “прогресом” – війнами, тероризмом, руйнуванням життя планети, дегуманізацією суспільства та людства. Поклик дикого племені. Не по дорозі. Про це вже сто років назад писав (очевидно для нас) Д. Донцов у праці “Підстави нашої політики”: “Кожний, хто стремить до з’єднання українських земель зараз, ставлячи цей постулат понад усе, і орієнтується на Схід, – працює на користь росії, допомагаючи їй поставити хрест над українською негідністю”. Не вийде, “Нероне лютий! Божий суд, / Правдивий, наглий, серед шляху / Тебе осудить”.

Звернення учасників круглого столу ВУТ “Просвіта” імені Т. Шевченка “Конституція України: земля і слово” щодо необхідності подолання екзистенційних загроз сільському господарству у зв’язку з передбачуваним введенням у дію з 1 січня 2024 року законодавчих положень, що регламентують процес купівлі-продажу сільськогосподарських земель

Вже три десятиліття сільське господарство України перебуває в глибокій системній кризі. Україна дуже далеко відійшла від цивілізованого шляху розвитку сільського господарства. Якщо сільське господарство країн-членів Європейського Союзу функціонує на засадах сталого розвитку, то українське розглядається як виключно бізнесова галузь при повному ігноруванні вимог соціального та екологічного характеру.

Селяни швидко обезземелюються, поселенські території обезлюднюються. Сільський уклад штучно руйнується. Сільське господарство втратило свою природну цілісність та повноструктурність (занедбані до краю ці галузі), а в аграрному виробництві запанувала небачена монополія, селянство зубожіє з кожним днем, ґрунти втрачають природну вологість та родючість, ріки та водойми замулюються і змінюється гідрологічний режим, погіршується екологічна ситуація на величезних за розмірами територіальних просторах. Аграрне виробництво набуло характеру виробництва сировини переважно на експорт.

Така криза спричинена комплексом причин, серед яких вирішальними є невизначеність з аграрним устроєм країни, примітивне розуміння призначення сільськогосподарських земель, кланово-олігархічна боротьба за українську землю.

За тридцять років українська влада так і не визначилася з типом аграрного устрою, що утвердило в аграрному секторі руйнівну за своєю діяльністю та наслідками латифундію у формі агрохолдингів. Вітчизняний і міжнародний досвід вчить, що найефективнішою формою аграрного устрою є фермерський устрій.

Саме фермерський устрій найкраще гарантує необхідну для країни продовольчу безпеку. Всі уряди без винятку здійснювали щодо фермерства дискримінаційну політику. І теперішня влада послідовно продовжує цю лінію з особливою агресивністю.

Ще й досі поширеним серед політиків та урядовців є хибне розуміння, що сільськогосподарські землі є звичайним виробничим ресурсом і звичайним товаром на кшталт квартири чи авто. Насправді земля є особливим природним ресурсом і особливим товаром. Особливість цього природного ресурсу полягає в його обмеженості та невідтворюваності в тому, що він є не тільки головним засобом виробництва в сільському господарстві, а й ресурсом, з використанням якого пов’язане існування сільського укладу, який є джерелом української мови, українського звичаю та традиції. Саме сільське господарство історично вибудувало базову культурну матрицю Українського народу, національну ідентичність українців, їх національний дух. Саме невміле використання цього природного ресурсу в значній мірі визначило невтішну екологічну ситуацію в країні, адже сільськогосподарські землі складають 70 відсотків території нашої держави.

Але головною причиною, що стримувала і стримує утвердження в Україні фермерського устрою в аграрній сфері, є кланово-олігархічна боротьба за українську землю. Фермерський устрій – це питання про долю українського села, про тих, хто буде господарем українських чорноземів. Якщо в Україні утвердиться фермерський устрій, то володарем земель сільськогосподарського призначення будуть українці і се-

ло відродиться, а якщо ж зволікати з вирішенням цієї проблеми, то ці землі досить швидко опиняться у власності олігархів, транснаціональних компаній, міжнародних фінансових структур, різноманітних спекулянтів з подвійним громадянством, і село загине.

Процес утвердження фермерського устрою всіляко блокувався зволіканням запровадження інституту обігу за європейською моделлю. З часом олігархам вдалося ухвалити закон про обіг сільськогосподарських земель (умовна назва, бо такого окремого закону не існує), який покликаний остаточно торпедувати цей процес на користь латифундії – агрохолдингів, господарських структур, створених міським промисловим та фінансовим капіталом, якому чужі інтереси селян.

Ми, учасники круглого столу, вимагаємо від Президента України Володимира Зеленського, народних депутатів Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України ухвалити рішення для порятунку сільського господарства, села та селян, України загалом.

Ми пропонуємо:

Перше. Здійснювати нову аграрну політику, спрямовану на якнайшвидше утвердження фермерського устрою в аграрному секторі на базі сімейних господарств.

Друге. Забезпечити конституційні гарантії незворотності курсу на утвердження фермерського устрою шляхом введення до Конституції положення те, що “основою аграрного устрою держави є сімейне господарство”.

Третє. Ухвалити закон про аграрний устрій України, яким регламентувати діяльність всіх форм

господарювання на рівні первинного виробництва сільськогосподарської продукції.

Четверте. У терміновому порядку вилучити з діючого законодавства, зокрема Земельного кодексу України, норми, які створюють екзистенційну загрозу як для сільського господарства, так і сільського укладу і для нації загалом, а, саме, норми, які вводять з 1 січня 2024 року в число суб’єктів права власності на землі сільськогосподарського призначення юридичну особу, а також допускають концентрацію площ земельних ділянок у власності однієї особи 10 тисяч гектарів. Національним інтересам відповідають діючі законодавчі норми, за якими тільки фізичні особи – громадяни України – мають право купівлі земельної ділянки в обсязі, що не перевищує 100 гектарів на одну особу. Збереження цих норм не зупиняє ринок землі.

П’яте. Ухвалити комплексний закон про обіг земель сільськогосподарського призначення за європейською моделлю, який буде сприяти утвердженню в Україні фермерського устрою, зокрема накладатиме обмеження на землекористування для виробника сільськогосподарської продукції на первинному рівні виробництва лише в кілька сотень гектарів.

Шосте. Ухвалити закон про неможливість набуття права власності на землі сільськогосподарського призначення особами, що воювали проти України або допомагали її ворогам, передбачивши націоналізацію таких земель у громадян, які сприяли ворогу у війні проти України та запламували себе колабораціонізмом і державною зрадою, іншими діяннями, які розглядаються як кримінальні злочини, зокрема тяжкі.

Перший український тезаурус

У Національному музеї літератури України відбулася презентація книги Олексі Синиченка “Скарбниця української мови. Природа. Словник понять”, яка побачила світ у київському видавництві “Ярославів Вал”. Презентацію провів директор Інституту української мови НАНУ Павло Гриценко.

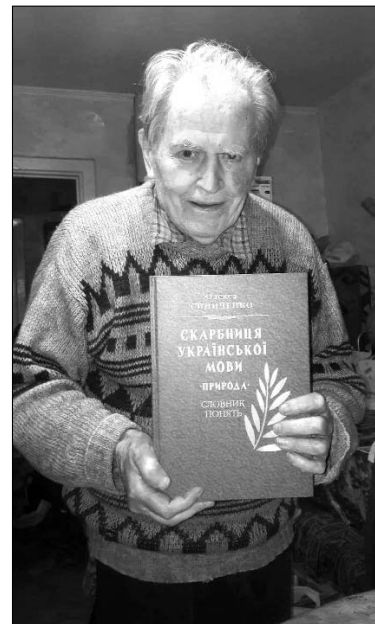

Синиченка і нагадав присутнім, що він ще й відомий перекладач з грузинської мови. Павло Гриценко передав для Олексі Синиченка подячну грамоту від наукової спільноти Інституту української мови.

Серед тих, хто виступав цього дня на презентації були директорка видавництва “Ярославів

Вал” Світлана Короненко, письменник Петро Перебийніс, Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень, поет Василь Куйбіда, професор Анатолій Мойсієнко...

Як наголосила Світлана Короненко, тираж популярного словника Олексі Синиченка “Скарбниця української мови.

Природа. Словник понять” розійшовся ще до презентації, тож ті кілька примірників, які лишилися, Павло Гриценко передав на кафедри української мови провідних столичних університетів – Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київського університету імені Бориса Грінченка та Київського національного лінгвістичного університету. І нині стоїть доволі гостро фінансове питання нового видання цієї унікальної книги.

Власн. інф.

Марко МЕЛЬНИК: “Війна – це середовище, яке дає творчий поштовх”

Військовослужбовець і видавець Марко Мельник, засновник першого в Україні видавництва ветеранської літератури, розповів про найважливіші зрушення в країні за час, що минув від 24 лютого 2022 року, про важливість книговидавничої справи під час війни, а також про перевидання книжки “30 війн із закликом сусідом”.

– Що, на вашу думку, змінилося в Україні за час широкомасштабної війни?

– Цей час став каталізатором багатьох процесів у різних сферах, від бізнесу до культурної сфери. Широкомасштабне вторгнення запустило конструктивні процеси і в Україні, і в світі. Україна стала трендом, допомога Україні, завдяки нашій владі, стала моральним обов’язком багатьох керівників держав. Завдяки цьому ті деструктивні процеси, які почали відбуватися уже після 2014 року, зараз нівельовані повністю.

Суспільство об’єдналось навколо загальних цінностей безпеки, навколо України, як великої цінності. Це дуже конструктивний фактор. Коли ми постали перед обличчям небезпеки, яка загрожує не тільки українській державності, а фізично кожному з нас, то всім стало зрозуміло, що Україна – це цінність. Національна оборона – це справа кожного. Зараз більшість українців об’єднана тим, що вони якимось чином допомагають Збройним силам України. Хтось донатить, хтось фізично допомагає, хтось безпосередньо бере участь у бойових діях. Коли ми щось втрачаємо, ми починаємо це цінувати. Ми майже втратили Україну минулого року, і ми почали її цінувати. Ми кожен день ризикуємо втратити життя, майно, українські території, українські інтереси, і ми починаємо їх цінувати. І це починає бути особистим інтересом. Тобто ми, по суті, пробуджуємося як нація.

– Як ви бачите зрушення в культурі, в розумінні історії?

– У культурній сфері зараз тренд допомагати Україні в будь-який спосіб. Культурна сфера стає волонтерською сферою, ці сфери перетинаються. І культурні діячі, письменники нині опановують той бездонний колодазь знань, який був перед нашими очима весь час, але який ми просто ігнорували через те, що за роки окупації нашу свідомість опанували російські нарративи. Ми звикли жити в моделі світу, де національно-визвольна боротьба перебуває на манівцях. А зараз ми починаємо освоювати досвід, знання, історичну ретроспективу, починаємо її просто бачити. Через те, що ми постали перед тою самою задачею, перед якою постала Україна 100 років тому, 200, протягом нашої тисячолітньої боротьби з росіянами. Всі сфери суспільства відчули небезпеку, відчули можливість втрати всього, в буквальному сенсі. Тому навіть ті люди, які були далекі від націоналізму, які не були носіями української національної ідеї, перейнялися загальними українськими цінностями, і українська національна ідея сформувалася нарешті. І вона продовжує формуватися, тому що постійно відбуваються конструктивні й деструктивні процеси. Росія бере нас змором, і частина суспільства просто ламається, не витримуючи постійної небезпеки, тривоги, поганих новин, повідомлень про те, що гинуть найкращі українці. Майже у кожного з нас є знайомі, друзі, рідні, які загинули на війні. Їх стає все більше, і це той деструктивний фактор, який ще зіграє проти нас. Але тим не менше, ми всі закрили питання самоідентифікації. Ми всі розуміємо, хто ми, чим ми відрізняємось від наших ворогів. Ми бачимо цю різницю відмінність, яку намагалися спростувати росіяни протягом багатьох років окупації і за 30 років уже незалежної

України. Вона стала для нас очевидною.

Зріз суспільства, який представляють учасники бойових дій, ветерани, військово-службовці, – це органічна частина всього суспільства і серед них величезна кількість діячів культури – митців, творчих людей. Війна – це таке середовище, що дає творчий поштовх. Тобто на війні народжуються найкращі поезії, на війні народжуються ідеї. Це я і по собі можу сказати. Коли ми виїжджаємо з волонтерки до різних підрозділів – що ближче до фронту, то більше відчувається життя і більше конструктивних, життєздатних ідей приходить в голову. Тому що коли ми бачимо різницю між цивільним, спокійним життям і лінією фронту, де все набуває ознак екстремуму, то ми починаємо цінувати і час, і людей, і можливість, і ті набутки, які в нашому суспільстві є, зокрема, творчі. Це хороший творчий стимул. Тобто пласт культурного ветеранського військового мистецтва досі не розкритий, і я пророкую, що в найближчі роки буде сплеск такої активності, зокрема завдяки державним інституціям, які опікуються ветеранами. У нас буде величезна кількість творчих проєктів, які творяться саме учасниками бойових дій, учасниками війни і на них орієнтовані.

– У чому полягають особливості книговидавничої справи саме зараз?

– Мілітаризація суспільства набула тих обсягів, яких вона мала набути ще в 2014 році і з певних причин не набула. 2014 рік так само був стимулом для того, щоб розвивалося багато сфер, зокрема і видавничу діяльність, і моя, і моїх колег, які також започаткували різні видавництва, друковані видання. Тоді це було нішсово, зараз це мейнстрім. Інстаграм пропонує низку новодруків про війну, тому що величезна кількість людей бере участь у бойових діях – мобілізовані, добровольці, територіальна оборона тощо. Їм ці знання необхідні.

Ті книжки, які ми зараз готуємо (“Життя Івана”, “30 війн із закликом сусідом” та ін.), чітко демонструють різницю між українцями і росіянами, що у нас екзистенційний конфлікт, конфлікт світоглядів, конфлікт підходів до способу життя, конфлікт світоглядних парадигм, мотивів світобудови. Тобто зараз кожен з нас бачить, чим ми відрізняємось і чому ми маємо з ними воювати, чому ми маємо їх перемогти.

Українське суспільство за останні півтора року отримало величезний поштовх для того, щоб самоідентифікуватися, відокремитися, побачити перспективу своєї перемоги, повірити у власні сили, почати осягання тієї складової, яка передувала нашій боротьбі. Українці підсвідомо відчувають, що ця боротьба не зараз почалася і не в 2014 році, а вона триває від заснування Москви шонайменше. І книга “30 війн із закликом сусідом”, яку ми хочемо перевидати і безкоштовно передати до всіх підрозділів Сил оборони України, чудово ілюструє, що ця боротьба не закінчувалась ніколи і почалась не зараз, і не 10 років тому, а це постійний процес. В інтересах росії було, щоби цей процес був прихований, але зараз маски скинуті, всі карти на столі. Весь світ побачив, що таке Україна, за що ми боремось, і що таке росія, за що вони борються.

– Як, на ваш погляд, головні українські перемоги за останні півтора роки?

– Переломним і переможним моментом була оборона столиці, коли стало зрозуміло, що ми витримуємо, що ми здатні дати копянку москалям, і вони це відчували, і розуміють нашу силу і наш потенціал. Це дало величезний енергетичний поштовх для всього суспільства, адже в нас прокинувся стихійний дух звитяги. Ми, навіть не розуміючи коріння цього імпуль-

су, відчули в собі козацький дух. Як би це не звучало. І отримали той досвід, коли ми даємо по зубах москалям, вони від нас просто тікають, підібгавши хвости. Звільнення Ірпеня, бої в Мощуні, напівкотел на Київщині, звільнення після того нашими військами всієї Київщини – мені здається, вирішило подальший хід бойових дій і розвитку суспільства. Усі зрозуміли, що це можливо. Навіть ті, хто сумнівався.

Відтоді ми можемо говорити з ворогом з позицій сили – здавайтеся і збережіть собі життя. Ми розуміємо, що перевага в мотивації на нашому боці, перевага в ідеологічній складовій на нашому боці. Тому що навіть російське суспільство, якщо слідкувати за їхніми нарративами, не розуміє, навіщо їм взагалі ця війна. Нещодавно дивився інтерв’ю, де двоє російських військових розказують, що їх свої ж у метро цькують і кажуть, що вони вбивці. А в Україні кожен розуміє, навіщо ця війна потрібна і навіщо кожному брати в ній участь і бачить перед собою в осяжній перспективі нашу перемогу. Тому в цьому плані у нас є велика перевага.

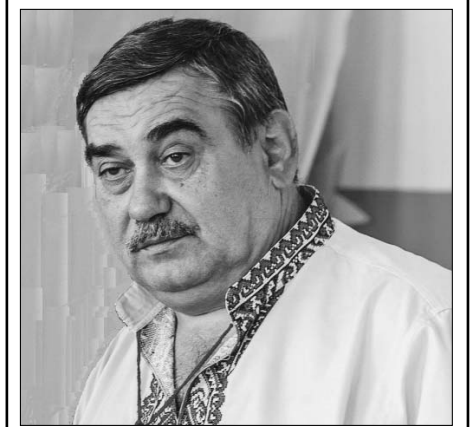
І, звісно, звільнення Харківщини було знаковим. Хоча там полягла величезна кількість найдостойніших людей, але це була видатна воєнна перемога. Це військово-майстерність найвищого рівня. І мені здається, замало цьому приділено уваги в українській пропаганді. Тобто ми досі не усвідомлюємо, наскільки успішно була Харківська операція.

Харківський регіон зросійщений, але там існує якийсь дикий симбіоз російських нарративів і українського патріотизму в головах у людей. З цього середовища вийшла величезна кількість найдостойніших патріотів, зокрема, Микола Міхновський. Осереддя руху, з якого потім постав “Азов”, – це Харківщина. І перемога на цьому напрямку була визначною не тільки в воєнному плані, а й в ідеологічному, тому що Харків, попри всі свої нюанси світоглядні, все одно ідентифікує себе як Україна, і вони доклали величезну кількість зусиль до цієї перемоги.

Херсон так само. Це теж недооцінена наша воєнна перемога, яка має більше мотивувати українське суспільство. Адже це величезна поразка російської армії, яку їм завдали саме ми.

Весь цивілізований світ став на бік України. Це неможливо переоцінити. Україна набула тієї ваги, якої вона заслуговує. І в осяжній перспективі, я думаю, ми побачимо наддержавні утворення, що після нашої перемоги будуть об’єднувати навколо України. Тому що країни, які нас підтримують, бачать наш потенціал. Зараз про існування України знає весь світ. Звитягою українських воїнів захоплюється весь світ. Тепер інструктажі у воєнних справах будуть проводити українці. Раніше ми у когось чогось навчалися, а зараз досвіду успішних воєнних дій найбільше в Україні. Я видав книжку кілька років тому про Ісламську державу, вона називалася “Наймасштабніша битва сучасності”. Але порівняти оборону Київщини та ісламську державу вже неможливо. Назва втратила актуальність. І це дає велике підґрунтя для того, щоб уже в Голлівуді знімати бойовики про те, як українці “кришать” русню. І це стане мейнстрімом. Кіно, література, мистецтво зараз розвивається в тому напрямку. В україноцентризмі, в осягненні власного потенціалу, власної сили, ідеологічних та історичних основ – наша перемога. У нас є всі підстави для того, щоб перемогти. І є всі підстави для того, щоб стати в багатьох аспектах світовим центром прийняття рішень.

Спілкувався Євген БУКЕТ

Легенда про безсмертя

Петро ГАЙВОРОНСЬКИЙ

Зелений степ і поле золоте, і срібна річка, й озеро блакитне – усе то сіра зона. Поруч залізна колія, поросла терном. Схилилася над нею лісосмуга. У ній заліг секрет – дванадцять відчайдушів. Розвідників загін. Вони вели за ворогом дозор: спостерігали рух, пересування, озброєння і техніки підхід. Передавали все це побратимам. Кур’єром, бо телефоном – ворог виявить секрет.

Тимчасом закипів смертельний бій “на передку”, і наші відступили. А ворог просувався став вперед, долину заливаючи вогнем. Посадка запалала. Здавалось, все – не вискочити хлопцям із клятого мішка. Смерть посміхалась і в очі заглядала, була готова пригостити у себе жертви, надавши вічний захист. Від жигої жаги палали в неї очі без очей, тремтіли руки так, що ледь тримали косу.

І тут постав боєць тринадцятий, неначе виріс з-під землі або звалився з неба. Його впізнали хлопці. Це був їхній побратим на позивний Капрал. Звитяжно воював ще в АТО. А потім розійшлися їх дороги. І от він знову поруч.

– Брати, вітаю. Йдіть за мною. Я введу з цієї пастки вас. Мерщій, не зволікайте.

У заграві вогню і сляві сонця йшов звитяжний Капрал, за ним когорта – дюжина бійців. Свистіли кулі, град свинцевий бив, десь поруч прошипів снаряд, ракета мимо продзиччала. Та не на мить вони не зупинили рятувальної ходи. Капрал ішов вперед, торуючи дорогу. Здавалось, кулі прошивали героя наскрізь, снаряди зрешетили тіло, здавалось, ще мить і він припинить рух, впаде. Ще мить і мить, хвилина за хвилиною, години три. Пробились до своїх. І воскресіння мить (бо їх вже поховали, ніхто живими їх побачити й не мріяв). Каскад рукостискань, обійм і братніх поцілунків – вся радість порятунку. От тільки відійшов кудись Капрал. Ніде не видно, десь подівся десь герой. Може приліг хоч трохи відпочити. Або омита бруд з взуття, одяги, тіла, рук

Розвідники пішли у штаб доповісти про те, що трапилося у смугі, про обстріл і прорив крізь пекло, і вогонь, про спасіння дивовижне. І дякували Богу й командирю за присланого їм рятувника, безстрашного Капрала.

Тут командир взяв паузу. Лише хвилини через дві промовив:

– Капрал загинув років шість тому. У мене на очах смертельну він отримав рану і на руках моїх помер. Давно вже спочиває.

Настала черга дивуватися бійцям:

– Але ж ми бачили, ми чули... Живими залишилися лиш завдяки йому.

Завмерли всі, зависла довга тиша.

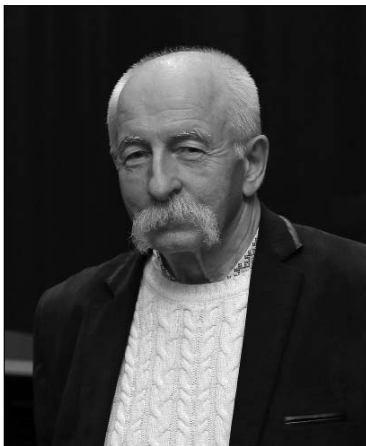
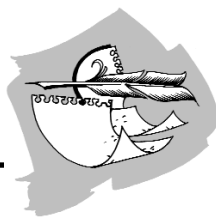
Нарешті слово мовив командир:

– Герої не покинуть нас, герої не вмирають, прийдуть на поміч у тяжку годину. З небес на землю прилетять, з зірок долинуть, плече підставлять, тілом заслонять, біду відгонять, смерть зупинять.

Подейкують, Капрала бачили не раз: під Києвом, в Херсоні, в Бахмуті, в просторому степу, в діброві, у гаю – на передовій. Приходив він то сам, то з військом небесним і відганяв біду, якою б не була.

Закінчилася легенда. І більш додати нічого, крім одного:

Героям слава!
Слава Україні!

Юрій КОВАЛІВ

Апология любові в стихії війни

Мальва Кржанівська (псевдо киянки Оксани Іващенко) належить до пасіонарного покоління з високою національною свідомістю, яке сьогодні захищає Україну від московського агресора. Вона – відома лідерка митецької платформи "Творчий сектор", активна учасниця різних поетичних акцій, волонтерка, ініціатор літературних заходів, концертів, благодійних творчих вечорів для допомоги ЗСУ. До вересня минулого року служила в підрозділі аеророзвідки "Білий Вовк", нині – аеророзвідниця підрозділу спеціального призначення. Нагороджена орденом Данила Галицького та відзнакою "Золотий Хрест". Водночас продовжує писати вірші, отримуючи натхнення вже з нових реалій, у котрих присутня війна та боротьба за визволення нашої держави від загарбника. Наша редакція зацікавилась поезією цієї авторки, яку ми представляємо в дебютному розділі "Книжка в газеті" тижневика "Слово Просвіти". В її текстах помітно вже вироблений ідіостиль авторки, схильний до дисципліни поетичного мовлення, задокументалізованої культурою силоба-тоніки, в якій поетка почувается досить вільно, хоч іноді дозволяє собі невимушено порушувати метричний канон, доводить, що в мілітарний час з рвучкими й ламкими темпоритмами доречно й строга строфічна форма.

Попри експресивну вдачу Мальва Кржанівська обрала визначальний для себе феноменологічний жанр медитації, аби в стані внутрішньої самозосередженості розмірковувати над онтологічними, екзистенційними проблемами воєнного буття, особистими подіями, що мають особливий сенс в контексті тут-і-тепер – тут-і-завжди, заглиблюватися у філософічні узагальнення. В її ліричних роздумах, інтroversіях на кардіоцентричній основі нуртує пристрасть, а не споглядання, відчувається потужний вітальний чин без патетики й декларацій. Поезія думки, злегка помережена тропами й стилістичними фігурами, розгортає драматичну сюжетку самодостатньої особистості.

У мисленні "про..." воєнну добу Мальва Кржанівська першорядне значення відіграє любов – як ключове поняття філософічних медитацій, як духовна категорія, оприявлена в драматичному світі, в очікуванні особливої події, коли "неназваний", "непроханий" Хтось "в білому" має явитися "у місячній сьайві", аби голубити камінь в "чужім саду", гріти тілом "стан незворушний статуї", диктувати смертним вірші, чекаючи, коли спаде "дзвінка сльоза / На плечі, на груди, на стопи Його мармурові". Таємничий Хтось, прихований за серпанком евфемізму, означений особовим займенником з великої літери, виконує функцію деміурга пробуджуваного життя, але поза каузальними алгоритмами ("На ниточку серце, мов ягідку нанизав / Гравець, що без правил вигадує ігри крові"); воно також надлене табуїованим сенсом в любовній містерії, без ознак театралізації: "Незримий нікому [курс. — Ю. К.] знімав амулет натільний". Відсутня частка "не" перед дієсловом лише підсилює інтригу. Неявлене стає явленим в кардіоцентричному дійстві вже обох персонажів: "мохове серце" лишено їх "поряд такими вільними...". Сюжетна лінія, завершена пуантом, ускладнюється тим, що вона введена в іншу сюжетну канву (текст у тексті), представлена оніричним вивідням, котре пригадає лірична героїня ("...І сад їй весняним снівсья, а в тім саду – / Живі і гарячі чекали її обійми"), розвиваючи тему в новому ключі світланку з "останнім співочим птахом", котрий "з плеча її знявся і полетів до лісу". Можна припустити, що йдеться про ангела-охоронця й екологічний архетип природного світу, його апіорної могутності й сили.

Мальва Кржанівська не апелює до поетики символізму, її натяки набувають предметної конкретики, в якій зберігається загадкова семантика, чи – романтизму, тому що переймається суворими реаліями воєнної сучасності ("Та в люту годину – і люті закони"), з

помітним карбом особливого. Такий смисловий вектор спостерігається впродовж добірки, розпочатій експозиційною поезією "Тривожить серпанок, несе на плечі птахів...", в котрій, очевидно, закладений код прочитання не лише першого розділу "Вірші ліричні", де мовиться не так про лібідю чи сублимацію, присутніх у віршах, як про високі критерії етики в любовних переживаннях, їх естетичні принципи. За зізнанням "Я люблю тебе, чуєш? Шалено люблю!" відкривається свобода збіжності душевно-тілесних горизонтів розуміння закоханих, їх уміння відчувати один одного навіть на відстані, спілкуватися немовби на телепатичному рівні, бодай уявно ("Власне, добре, що він читав, і ні разу не відповів"). Невдовзі загадковий Хтось набуває земних обрисів воєнної доби ("І у кожному схожому силуеті у пікселі, йдучи у центр, / Я боялася роздивитись його лице"), драматизму вікових ознак, не визначальних в коханні ("Життя моє, натхнення ти моє...").

Ставши лейтмотивом багаточислової композиції другого розділу, любовний дискурс складає смислове ядро, довкола якого щільно групуються інші мотиви й теми, пов'язані безпосередньо з війною. Тому в поезіях розставлені відповідні акценти від медитацій вольової особистості, без патетики ("Аби лиш знати, всотуючи в дух – / Все не дарма. Від вродження до тризни. / Що кожен звук, і крок, і вдих, і рух – / В єдинім ритмі з поступом Вітчизни") до предметної конкретики воєнних буднів та їх персонажів ("Оля знімає бронік, складає зброю"). Сердечні почуття випробовуються вимушеною розлукою ("Жінки, що чекають"), всупереч невмолімому часу, котрий "проковтує тижні й // Дати, / І, глузуючи з нас, // Шепоче, / Що потомляться нас // Ждати / Ті, хто з нами ділив // Ночі".

Жодна часова й просторова дистанція не годна роз'єднати закоханих, приречених на неминучу зустріч: "...І на порозі, наплічник впустивши з рук, / Не поспішай відмивати нажите горе. / Падай у мене. У серця синхронний стук". Лірична героїня переконана, що "є щось сильніше прощань і новин трагічних. / Є щось таке, що триває в чеканнях вічних. / Час похитнув терези. І одного дня / Ти на порозі чекати меш, поки я / Скину наплічник". Щоразу це будуть інші зустрічі, в основі своїй незмінно змістовні. Закохані разом захищають рідну землю, формують драматичну сюжетку великої любові на межі життя і смерті. Доповнюючи один одного своєю фемінною й маскуліною відмінністю, "змішані з одного тіста", вони вияскравлюються інакшістю самодостатніх особистостей, або, як твердить, лірична героїня, "Я заміша-

на на любові, / На надричній дзвінці сльози, / На палкім і гарячім слові, / На раптовій з небес грозі", а її обранець складається "з безкінечних в'юнких доріг", "зі сталевіої принципності" – він обрав "Тейваз з-поміж інших рун", тобто сімнадцятую руну старшого та англосаксонського футарків в ім'я однорукого бога честі й війни Тора, або Тюра (до речі, псевдо "Тейваз" має боєць "Азова", захисник Маріуполя В. Петренко). Центон "Ти із тих, хто цілує меч" змінює смисл рядків "Ти з тих, котрі цілують спершу меч, / А потім жінку..." з вірша "Я усміхнусь тобі крізь сльози, їдь..."

Оксани Пахльовської, що став писнею Марії Бурмаки й Соломії Щур.

Так можна сказати й про вольову, невгнуту ліричну героїню, і про її прототипа Мальву Кржанівську, котра знаходить адекватну відповідь на суворі виклики дійсності, переживає істотні екзистенційні, психологічні й мілітарні метаморфози, тому що "реверс життя різко змінює шлях", хоча в глибині душі лишається "життя берегиною", під берцями в неї – "кульбаби, медунки". У кожному разі зберігається сталий характер войовниці: "...Цілує плече, на котрому кувались / В залізну браму сплавлені мечі". В таких імперативах можна почути відгомін металевого тембру Лесі Українки чи Олени Теліги. Лірична героїня, звертаючись до свого "незримого, нестримного янгола", вподібне себе до зоряного меча справедливості, запевняє: "І в твоїх руках – я сама той меч, / Що рубає Гордієвого вузла. / І злітають маски, що проросли, / Відривається бинт від некрозних ран". Вона, запрограмована на майбутнє, вимоглива й до багатозначного "янгола": "Бережи, Охоронцю, мою нащадницю, / Та і сам, закликаю, поберись".

З глибин етноментальної пам'яті конкретизується амбівалентна постать Великої Матері, котра "пантрує [...] кожне боже стебло. / І душу від Бога приводить в дитині, / І світ огортає любов'ю й теплом" й водночас належить до сьогоденних мавок, котрі "вогнем термобаровим" "випалюють нечисть у наших полях", бо наближає неминуче утвердження історичної справедливості: "все скінчиться, стеблинна зелене / Проб'ється, між ребер й хребтів проповзе, / Земля втягне в себе вороже поріддя, / І лишиться після лише чорнозем". Мальва Кржанівська викладає свої переконання в епістолі "Ма-

мо, привіт. Я усе ще жива", сповідається найдорожчий у світі людині, що перебуває під захистом її молитви, пісень й колискових, трактованих як прихована в серці "священна скрижаль", котра мотивує історично виправданій спротив "виродкам з пекла", тому "прапращури з неба милуються військом". Авторка листа без зайвого пафосу обгрунтовує генетично закладений героїчний чин, відкрито й стоїчно сприймає нещадні виклики долі.

Мальва Кржанівська розгортає ліричний сюжет в драматичний наратив часто з несподіваним, насправді внутрішньо вмотивованим фіналом, як у вірші "Дивись, там був пустир, а зараз – місто". Подвійна експозиція (власне зав'язка) з присутністю – відсутністю урбаністичного топусу у двох початкових версах переходить в розвиток дії на підставі градаційної семантики спогадів з нагвинчуванням рефренних питань "а пам'ятаєш?", "я пам'ятаю", котрі поновлюють проминулу конкретику життя, аби завершитися сентенцією: "І все здавалось вічним нам, допоки / Ми не навчилися плакати без сліз". Однак композиція на цьому не завершується, сягає нових сюжетних обертів. Медитаційна інтрига "Буяє все, летить кудись, мов вітер, / Вмирає й відродиться поспіша" набуває сенсу утвердження онтологічних сутностей з духовною основою: "Єдине є у цілім білім світі, / Що не підвладне часові – душа".

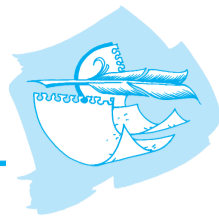
Сюжетний пуант поки що не здійснився, лише був спроектований на наступні верси. Вони окреслюють важливу змістовну мить людського екзистенціального тут-і-тепер в любові, досягнення якої набуває надзвичайної значущості: "Кохай мене. Кохай мене сьогодні. / Бо "завтра" може статися без нас". Любов на межі життя і смерті під час війни стає

визначальним способом життя, відкриттям його таємниць, очевидно, не так відчутних в мирний час (медитація "Колись дійде ця черга і до нас" присвячена кобзареві Т. Силенку). Закоханий чоловік – воїн знаходить в очах жінки (теж воїна) безмежний Всесвіт – звідти й водночас "нізвідки / Співу лунають, і дзенькають згарди. / І рушники розфарбовують нитки...", стрімко пролітають століття з шаблями, галерами, чайками козацькими, чарами відьмацькими, здатними зупинити "хімери чужинського війська".

Історіософський й етноментальний калейдоскоп на вищому "регістрі" любовних осянь вражає закоханого ("Я ще не знаю, чи чарів ти вмієш... / Тільки я шойно дивився у душу..."), хоча його обраниця ще не використала весь потенціал своєї фемінної магії, знає собі ціну у виразно предметному фізичному й метафізичному вимірах, в здатності випускати й приборкувати стихії: "Відьма сміється, горне – обіймає, / І одягає футболку і шорти. / Йде в своїх справах, і десь там тримає / Вічний баланс поміж богом і чортом". Аналогічна вітальна напруга властива віршам "Кажуть, коханка полковника – жінка без серця", "Це пугає сич", – кажеш ти, – "Але зорі тут тихі...", "Йому сказали просто – "Відійди...". Але з іншими сюжетними розв'язками, тому що поетка не схильна повторюватися у своїх композиціях. Можливо, навіть суперечить сама собі в різних віршах, тому що полемізує з собою, цілеспрямована в одному – в пошуках істини. Вітальна напруга філософічних поезій Мальви Кржанівської засвідчує апологета повноцінного життя на тонкій межі із смертю. Сконцентрованість спротиву моральним силам здійснює любов, котра зважилася на "передсмертний кармічний танець". В ньому закладено не ритуальне дійство, а заперечення танатосу.

Лірична героїня (alter ego поетки), здається, знаходить відповідь на болючі питання воєнних реалій, діалогуючи як рівна з рівним з Богом, котрий, нарікаючи на "вибухи й дикий крик", перебуває поряд, за її зізнанням, "помолитись зі мною приходь". Його сходження в "дим гіркий понад Києвом, мов полин" не має жодної натяку на профанізацію Божественної сутності, котра й надалі лишається священною, але близькою людині, перебуває в її мікрокосмі, звідки відбувається "значуща бесіда" на паритетній основі. Вкотре в ліричній героїні оживає дух Великої Матері, яка розважно аналізує критичну ситуацію на межі ("Я кажу йому, – боже, я не боюсь, / Чесне слово, весь страх у мені помер"), навіть радить Йому йти "домів, / У свій бункер небесний", пильнувати, "аби ворог дістати його не смів", берегти "і від кулі, і від вогню. / Від снарядів, уламків і від котлів".

Водночас вона піклується й про екзистенційно близького їй воїна, котрого легко впізнати ("Сірці очі, постріблена голова, / І нашивка на кітелі – "ЗСУ"), тому просить Господа: "Дай незриму на груди його броню. / Освяти справедливу його борню / Із навалою схиблених москалів". Взаємоперехідні земний і небесний світи мають бути однаково захищені. Така розв'язка композиції добірки віршів Мальви Кржанівської, переконаної: "Поки є любов, доти близько Бог".

Мальва КРЖАНІВСЬКА

“Кевларові в мавок тепер обладунки, Карбонові нині у мавок птахи”

Боячись, що без звуку, що сів, що пропустить звіт:
“У вас одне непрочитане”. Вам написали “Привіт...”

Я люблю тебе, чуєш? Шалено люблю!
Божеволію щастям в твоєму полоні.
Не тужу ні за чим, добровільно гублю
Всіх і все, у твої повернувшись долоні.
Щоб, коли обіймеш мої плечі, у ніч
У мовчанні дивитись, як світиться місто,
У мовчанні тремкім мерехтіння від свіч,
Танець тіней казковим наповнити змістом.
Я тебе і боюся, і так бережу,
Що тандем наш все більше складає паролів.
Я тобою хворію, тобою тужу,
Я в тобі кам'яню й змовкою поволі...
І волю до тебе, і чахну, і мру
По молекулі десь у глибинах, у надрах.
І підштовхую з блиском в зніцях – “Вируй!”
І тамую в собі життєстворне торнадо...
І щодня вільний розмах крилатий несучу,
І шовечора пір'я скубу і змітаю...
І в тобі чую сенс, і в тобі виджу суть.
І об тебе калічусь, і тобою летаюся.
Як багато тебе. Захлинаюсь, тону,
І за тебе хапаюся, моя соломинко.
Мій солодкий нектар зі смаком полину,
Моя музико жвава на серця поминках...
Лиш з тобою я повнюсь духом ідей,
Та з тобою від світу дано відділитись...
Так багато навколо красивих людей,
Подивися! Я знаю, ти любиш дивитись.
“Я тобі покладу всі ці зорі до ніг!” –
Ти шепочеш. І в шепоті тім – незворотність.
Я з тобою расту, ти – ростеш у мені.
Моя дивна, прекрасна, кармічна Самотність.

І розпач, і страх переходять, величні і горді.
О, скільки ж в них сили, хоч ноша їх справді важка.
Жінки, що шоразу самі одягають підковдри,
І гриють собою самотні холодні ліжка.
І дивляться мовчки, як сонце чарівно фарбує
У проймі вікна у мадженту сусідні дахи.
І сон їм не йде, їх одне і те саме турбує –
Чи вернуть до гнізд на весні сизокрилі птахи.
Чи завтра, схопивши до рук телефон, вп'явши заспані очі,
Тривоги постійної в ребра впіймавши ножі,
Зелений кружечок засвітиться їм після ночі
І напис під фото їм скаже, що Він в мережі...
Жінки, що чекають, плетуть заговорені сіті,
Щоб покрутив очі не взріли під ними сердечь.
І йдуть, мов живі, на підборах в життя розмаїтті,
В порожню оселю, латать незагойний рубець.
Їх дні наче кадри мигтять чорно-білі у фільмах.
На фото усміхнені, ніби їм світ й не пече.
Жінки, що забули, як затишно спиться в обіймах,
Але пам'ятають, як пахне кохане плече.
Вдягаються в шовк сорочок помережених – звичка.
Та вже не зважають на пасма тонкі сивини.
Жінки, що вкладають дітей і цілують їх личка,
Вжахаються тому, як швидко ростуть їх сини...

Жадані “привіт” – їх торкнутись не можна, а гриють.
Відштовхують кулі, по вінця з залем трутизни.
...Жінки, що живуть, ніби час зупинився, старіють.
І мріють, що встигнуть хоч “врешті” набутися з Ним.

Мамо, привіт. Я усе ще жива.
Шатром наді мною повисла молитва
Твоя, від ворожих “очей” я закрита,
І ціла шалена моя голова.

Був ворог сполоханий. Зважені ми.
Безсильно ревля “урагани” і “гради” –
Не влучні були їх смертельні снаряди,
А ми їх палили, як вірус чуми.

У серці, матусю, священна скрижаль –
Пісні й коліскові. Нема в ньому страху.
Шкода мені ліс, і тварину, й комаху –
А виродків з пекла ні крихти не жаль.

Вони по собі полишають пустир.
Повзуть, мов лишай, пожираючи села.
Та всупереч цьому я нині весела –
Веде їх на знищення їх поводитир.

А ми – ми стіклися з поранених міст,
Щоб грати богами призначені ролі.

Бо зараз весь світ – це будинку під'їзд,
Русня ж в нім – сусід живодер-алкоголік.

Що варте життя на всесвітньому тлі?
Про тих, хто ховається, віршів не лишать.
Брати мої, мамо, історію пишуть,
Спроваджують нечисть назад до котлів.

Я вдячна тобі за казки про світи,
Народи, їх гонор, їх щастя і муку.
Вернуся – читати їх буду онукам,
А ні – замість мене читатимеш ти.

Спасибі тобі за життя і за кров,
У котрій нуртує неспокій дідівський.
Прапращури з неба милуються військом.
Їх душі в спокоєні родяться знов.

Під берцями килим – кульбаби, медунки
І грицики, й ряс, і вологі мохи.
Кевларові в мавок тепер обладунки,
Карбонові нині у мавок птахи.
Що мавка для світу? Життя берегиня.
Пантрує вона кожне боже стебло.
І душу від Бога приводить в дитині,
І світ огортає любов'ю й теплом.
Та в люту годину – і люті закони.
І реверс життя різко змінює шлях.
Вогнем термобаровим в мавок дракони
Випалюють нечисть у наших полях.
Раніше слізьми омивала у лісі
Проголини пнів. І сядила квітки.
Тепер же немає межі її втісі,
Як ворога дрон розбира на шматки.
Коли все скінчиться, стеблиння зелене
Проб'ється, між ребер й хребтів проповзе,
Земля втягне в себе вороже поріддя,
І лишиться після лише чорнозем.
І птахи повернуться, справжні, співочі,
І гнізда зів'ють, розшебечуть політ.
І в мавок тоді потеплішають очі,
І руки згадають, як зіцлювать Світ.

Час проковтує тижні й дати,
І, глузуючи з нас, шепоче,
Що потомляться нас ждати
Ті, хто з нами ділив ночі.
Якось мириться проти волі
Усмій з щемом, святе з грішним,
Щебет з гуркотом, де торішні
Чорні соняхи сплять у полі.
Припади до землі грітись,
Що незаймана знов плугом.
Солов'їний п'янкий квітень
Непомітно минув вдруге.
Другорядні і ледве зримі,
Самозречено граєм ролі.
Завмирають в душі рими.
Застрягають слова в горлі.
Розростається, мов вірші,
Чистий спокій, без літості й віри.
І нічим, і ніким більше
Не заповнити цю прірву.
Порожнеча така й тиша
У обіймах гучних світу...
Серед вибухів й диму вишень
Вітер грається з їх цвітом.
Під ногами земля мліє.
Понад нами моря тануть.
...Світ тримається й жде Месію.
Бог закурює й каже: “Рано”.

За руїнами цього міста –
Сяйво спалахів і заграє.
Ми з тобою з одного тіста,
Та для різних місилься страв.
Я замішана на любові,
На надривній дзвінкій сльозі,
На палкім і гарячій слові,
На раптовій з небес грозі
В найясніший із днів травневих,
Якщо в хмару згустився сум.
На тумані, що між дерева
Осідає вагою дум.
На росі, що лягає лугом,
Щоб поїти живе стебло.
І на сонці, що йде за плугом
Чорноземом, моїм селом.

Тривожить серпанок, несе на плечі птахів.
Сховавши відлогою трави й плющі у косах.
Повз гавкання псів, димарі охолоті дахів.
Босоніж по гострій стерні після сінокошу,

У місячній сьйві, кризь вереск і череду,
Неназваний хтось, хто вийшов із лісу в білому,
Приходить, голубить камінь в чужім саду,
І стан незворушний статуї гріє тілом.

Тече по щоці і спадає дзвінка сльоза
На плечі, на груди, на стопи Його мармурові.
На ниточку серце, мов ягідку низав
Гравець, що без правил вигадує ігри крові.

Спадає волосся, лица щоб не взрив була
Непроханий хтось, хто підгледів би ненароком,
Як ніжно і гірко покоїться голова
На грудях холодних, і їх не позначив вроком.

Холодні осінні ночі далися взнаки.
Навідалася знов, і в ногах його задрімала.
І перший лапатий сніг на світанку, як пух, легкий,
Голубив, горнувся, копичивсь на ній помалу.

І хтось, хто із неба смертним диктує вірш,
Незримий нікому знімав амулет натільний.
І дихання лісу ставало тихіш, тихіш,
І мохове серце свій цокіт вело повільно.

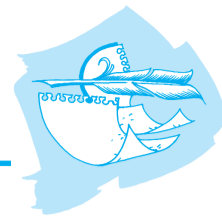
Повільніш, прозоріш спиняло свою ходу,
Обох їх лишаячи поряд такими вільними...
...І сад їй весняним снівсь, а в тім саду –
Живі і гарячі чекали її обійми.

І сніг вже не танув на їхніх блідих руках.
І марево синє знімало свою завісу.
В світанку осіннім останній співочий птах
З плеча її знявся і полетів до лісу.

Власне, добре, що він читав, і ні разу не відповів.
Бо інакше б мені не вдалося з цим справитися повік.
Просто це треба прожити, стільки,

скільки потрібно часу.
Комусь пару місяців, рік.
Я ж чомусь це несучу й несучу.
Але знаю, що з часом багаж мій дедалі легший.
Пам'ятаю, що кисню було недостатньо спершу,
І у кожному схожому силуеті у пікселі, йдучи у центр,
Я боялася роздивитись його лице.
І шовечора, йдучи тими ж дорогами, тими ж мостами,
Котрими він повертається також, рахую до ста,
Щоб не думати, що це місто таке дрібне,
Що я дихаю зараз повітрям,
котре з ним в нас на двох одне,
І він бачить цей само захід понад Дніпром,
Потім п'є свою каву, сміється, говорить про,
І так важко себе примусити врешті-решт

припинити вірити
В те, що він, як і я, майже стер телефон до дір,

Я замішана на надії
Навіть там, де нема надій.
Я відверто тужу й радію,
І несучи оберемок мрії.
...У тяжкому чужому місті,
І у місці чужім наскрізь
Я чекаю якоїсь вісті,
І тримаю незриму вісь.
І ловлю кожен захід сонця,
Що виліскує на крилі.
І ночами в моє віконце
Пробираються кораблі...
І пливають під склепінням стелі,
І лишать мене навік
В порожнечі чужій оселі,
Тут, де тижням спинився лік.
І мій подих їм дме в вітрила —
Відпускаю до тихих плес
У вікно, і зім'яті крила
Гою світлом з нічних небес
...Ти — з ранкової поволоки,
З безкінечних в'юнких доріг,
Що не мають кінця, допоки
Тче їх місячний оберіг.
Із сюжетів тієї повісті,
Котра сни відбира в ночей.
Зі сталевої принципівості,
Із м'якого тепла очей.
Ти у заході сонця ягіднім
Взяв Тейваз з-поміж інших рун...
Ти — звучання тонке і лагідне
Мого серця ледь чутних струн.
Ти — це те, що “зненацька” й “звісно”,
І “назавжди”, без спроби втеч.
То про тебе співають пісню —
“Ти із тих, хто цілує меч”.

Тарасові Силенку,
червень, 2021

Колись дійде ця черга і до нас.
І все, що нам здавалося важливим —
Все зникне, а полишиться тужливий
Про нас, мов спалах, спомин де-не-де.
Ще вчора пристрасті кипіли, хтось любив,
Хтось нас жадав, а ще хтось — ненавидів,
Хтось нас возносив, хтось крививсь в огиді,
Хтось вдячним був, комусь — не так робив.
Ще вчора діти в серці ображались.
Не стало в нас уваги і часу...
Бо несли час, пісні, любов, красу,
Усе, що мали — все до нів держави.
Життя — сірник в бадилля степове.
Зігрієм світ, і вмить навки зникнем...
Що лишиться, як нас навіки вимкне
Рука творця, і душу одзове...?
Ніщо з собою не візьмем туди —
Ні чин, ні фах, ні гроші, ні хороми.
Заплаче хтось, затріпотять хорюги,
А ми вже йдемо, й не лишимо сліди.
А світ без нас не розпадеться, ні!
Вже завтра буде новий день, й турботи.
Хтось жениться, хтось родиться. Скорбота
Із часом і в найближчих — в пелені.
Пливтимуть небом хмари, морем хвилі,
І інші вірші, і нові пісні
У Яр Холодний ввійдуть, голосні.
...І знов когось полюблять очі милі...
Та напис у життєвій круговерті
На божій скелі час не зішкребе...!
Твої діла, твої пісні безсмертні,
Й твої сини увічнюють тебе..!

Дивись, там був пустир, а зараз — місто.
...А є місця, де вже немає міст...
А ген он там — сади буяли листом,
Синів в траві духмяний живокіст...
А пам'ятаєш донечку сусідки?
Вона вже в маму виросла сама!
А пам'ятаєш бабцю, та, що сітки
Плела на фронт? Її давно нема...
Я пам'ятаю кожну теплу стежку...!
Я пам'ятаю запахи полів...
Які на смак черешневі “сережки”,
На запах — жар, що в грубі не дотлів.
Я пам'ятаю неосаянний спокій,
Вологий, щедрий, безкінечний ліс.
І все здавалось вічним нам, допоки
Ми не навчилися плакати без сліз.
Буяє все, летить кудись, мов вітер,
Вмирає й відродиться поспіша.
Єдине є у цілім білім світі,
Що не підвладне часові — душа.
Зникають з мапи ріки повноводні —
Ніщо й нікого не шкодує час.
Кохай мене. Кохай мене сьогодні.
Бо “завтра” може статися без нас.

Я не відаю, хто ж мене так береже —
І чи треба йому молитви мої,
Але він, чи вона, чи вони — авжеж,
Направляє мене і стримує.
Вправно й легко, накривши мене крильми
Він проводить, притиснувши до грудей
Мене повз болото в'язке п'їтьми,
І повз зайвих в моєму житті людей.
Заступає мене від брехливих слів,
Від паскудних дій, від слабких облуд,
Від липких думок із лихих голів.
Від Неронів, від Бруттів і від Іуд.
Не дає втягти мене в блуд і бруд —
Поки є любов, доти близько Бог.
І без мене сам твердо чинить суд
Ворогам без погроз і без засторог.
Забирає у задрісних й те, що є,
Повертає борги тим хто в серце бив.
Забуває, минулому віддає,
Хто брехав і мені, й не мені, що любив.
І сміється зі мною з історій тих,
Де гарантії просили на почуття.
Не буває людей ні простих, ні святих.
Є лиш ширі й не ширі. Таке життя.
Мій незримий, нестримний мій янголе, як
І за що мене любиш і бережеш?
І минає мене зловтішалець усяк,
І негідник, й негідний поваги теж.
І нема твоєї силі пояснень і меж,
Як спасінню мене — вчасних нападів й втеч.
Ти тримаєш мене над провалляем й ведеш,
Вперто вгору, стискаючи зоряний меч.
Бережеш у мені незгасимий вогонь,
Щоб донесла (куди і для чого, хто зна...?)
І як ранять мене, від твоїх долонь
Зігріває й лікує мене весна.
Час від часу, руйнуючи все мов смерч,
Я сама нагадую корінь зла,
І в твоїх руках — я сама той меч,
Що рубає Гордієвого вузла.
І злітають маски, що приросли,
Відривається бинт від некрозних ран —
Всі, кого ми стрічаєм — посли,
Отверезити нас, розсікти екран.
І я вдячна безмежно тобі, чи вам,
За уміння так Бачити, й так іти,
Щоби віри не йняли пустим словам,
Й відрізати безцінне від суєти.
І безмежність віків еволюції Чуй
І звіриний, і Божий схрестить в один...
Ти один не боїшся, тож заночуй
Біля мене, допоки розтане дим.
...І коли мое тіло у прах нещадно
Язиками багаття здійметься у вись —
Бережи, Охоронцю, мою нащадницю,
Та і сам, закликаю, побережись.

Йому сказали просто — “Відійди.
Ця жінка, що тебе у серці носить,
Котра щодня за тебе Бога просить —
Родовище чаклунської руди”.
Їм треба взяти все, що в ній таїться,
Щоб нишком на її тонким плечі
Кувати заговорені мечі.
В ріці, що по її щоці змійється,
Святити їх під місяцем вночі.
Рубай з плеча сріблясту волосінь
Що йде з твоїх грудей до неї в груди.
Ще безліч раз мине й настане грудень,
Допоки стихнуть зойки голосінь,
Й повстануть з глини цегляні споруди.
Тоді, якщо її лунке ім'я
Ти все ще пам'ятатимеш, солдате,
Знайди її, закуту в срібні лати,
Та пильним будь — під латами змія
Чатує серце, іклами уп'ята.
Нема в тім серці ні лунких гаїв,
Ні тих струмків любови й милосердя,
З котрих ти пив, руйнуючи осердя —
Безсмертя чашу, повну до країв.
Там є лиш спокій. Зламаний годинник.
Там падає сніг в безкрайно пустоту.
Там мовчки по безлюдному мосту
Блукає тень забутої людини.
Позви її, згадай хоч позивний,
Якщо ім'я контузії затерли.
Якщо любов була в тобі й не вмерла,
І час ваш не закінчився земний.
Знайди слова, немов складні ключі,
Що підійдуть. Раніш тобі ж вдавалось...
...Цілуй плече, на котрому кувались
В залізу браму сплавлені мечі.

Оля знімає бронік, складає зброю.
Безліч підсумків, аптечку, кевлар і піксель.

Оля знімає руки над головою,
Очі закривши, гортанно заводить пісню.

Місячним світлом світ за вікном залито,
В небі Творець нахилився над терезами.
Оля вдягає вишиту довгу свиту
І на коліна стає перед образами.

“Може ти, боже, не відаєш, чи не бачив,
Я розкажу тобі, без сокриття чи лести.
Бачиш, народ мій стоїть, він несе терпляче
Те, що ти Боже, сам колиш мусив нести.

Воля у ній від народження і до скону!”
В небі яріють зорі, мов очі прашурів
Оля лише свічку коло ікони,
Перехрестившись, мовчки простує в хащі.

...Дубова велич землю згори пантрує
Древні боги тривожні, що час минучий.
Бачать і чують, і чхали вони на “всує”.
Оля кладе на землю хлібину з Бучі.

Дай мені, земле, взяти без міри тебе.
Ось тобі серце, ось в ньому гнів і горе.
Ось наша правда, ось мені в свідках небо.
Он горизонт, а за ним мого роду ворог.

...Ліс потемнілий важко й волого диха.
Входить до нетрів перша чота сатрапа.
Оля знімає хрестик, сорочку й, тихо
Зблиснувши хутром, стає на чотири лапи.

Навіть коли поміж нами сніги полів,
Чорні міста в тиші й темні перебоїв,
Де б ти не був, і куди б тебе рок не вів —
Знай — я з тобою.
Навіть коли поміж нами лише дзвінки,
Стисле “ти ок?” раз на тиждень — таке чекане,
Сполах вокзалу, текучий і гомінкий.
Спомин про погляд — глибокий, ясний, чеканий,
Знай — я чекаю, як вміють чекають жінки,
Котрим ти — бог, повелитель, і друг, й коханець.
В котрих любов — передсмертний кармічний танець,
Креслення ліній долонь від торкань руки
Темінь безодні дається таки взнаки:
Надто глибока, і надто, мабуть, тяжка,
Котру підняти не кожному є по силах.
Ти ще не знав, що десь ходить й живе така —
Я існувала. І в грудях тебе носила.
...І на порозі, наплічник впустивши з рук,
Не поспішай відмивати нажите горе.
Падай у мене. У серця синхронний стук.
Я твоє море
Без обіцянок — це доля моя й твоя.
Є щось сильніше прощань і новин трагічних.
Є щось таке, що триває в чеканнях вічних
Час похитнув терези. І одного дня
Ти на порозі чекатимеш, поки я
Скину наплічник.

Дим гіркий понад Києвом, мов полин.
Вороння наліталося і мовчки жде.
І хоч голосно цокає часу плин —
Його посмішка з кожної зі світлин
Заспокоює й ніжно у сон веде.
І новини збираючи, як колаж,
І гартуючи психіку й мозолі,
Повсякчас замилюють на міраж —
Його постать, і піксельний камуфляж,
Кутик вуст, і задумливість на чолі.
Між такмедом і тактикою, між тривог,
В спальник, де на нозі — черевик,
Помолитись зі мною приходив Бог
Так надійніше — каже, бо геть оглох,
Бо щоночі тут вибухи й дикий крик.
Я кажу йому — боже, я не боюсь,
Чесне слово, весь страх у мені помер.
Дай лиш змогу лишатися довго в русі,
Піднімати дай сил, і в твоєму дусі
Попадати надвлучно поміж ребер.
І іще, наостанок — дійдеш до мів,
У свій бункер небесний, наглянь за ним.
Аби ворог дістати його не смів.
Аби правий і праведний його гнів
Залишав його розум завжди ясним.
Бережи і від кулі, і від вогню.
Від снарядів, уламків і від котлів.
Дай незриму на груди його броню.
Освятити справедливу його борню
Із навалою схиблених москалів.
Як впізнати його? Це як два на два:
Його нерви міцніші за тятіву.
Сірі очі, посріблена голова,
І нашівка на кітелі — “ЗСУ”.

І – справжній символ

боротьбу за українську мову. Та й сьогодні вихованці, співробітники ННІ філології інформаційно, а дехто й зі зброєю в руках захищають та виборюють нашу незалежність. Хіба не символічно?!

А почалося все з серпня, коли авторка туристичного проекту "Шукай" Юлія Бевзенко, відома екскурсоводка Києва, звернулася до центру комунікацій КНУ імені Тараса Шевченка з пропозицією встановити скульптурку літери І на корпусі ННІ філології. Обрання місця для встановлення не випадкове, адже

Юлія неодноразово співпрацювала з вихованцями філологічного осередку Шевченкового університету – з фольклористкою Яриною Сізік та Олесею Наумовською, завідувачкою кафедри фольклористики, проект "Шукай" робив скульптурку Паляниці, та спільно з університетськими колегами встановлювала фігурку, присвячену найстарішій в Європі Пальмі Лівістона, що росте в Ботанічному саду КНУ. Тому відчуваючи дух університетської спільноти та українськості в кожному вихованцеві університету, Юлія одразу обрала легендарний корпус, який колись був Першою гімназією на Університетському бульварі. А тут ще й вірш "Свічечка букви І" належить випускникові Навчально-наукового інституту філології, який, за словами директора

Григорія Семенюка, буде точно приємно подивований, прийшовши до рідного корпусу й побачивши, "як полум'я від його свічечки І запалило й такий витвір".

Як виглядає ця скульптурка? Вона виготовлена з бронзи, з орнаментом дерева життя, тлом якого є скло із вітражів, вибитих під час ракетного обстрілу. "Унікальна фігурка несе в собі університетський дух незламності. КНУ вже не раз знавався руйнації від російських ракетних обстрілів, проте відновлюється щоразу завдяки своїй спільноті, друзям та партнерам. До елементів скульптурки літери І долучені шматочки кольорового скла вітражів кампусу університету, які не підлягають відновленню після ракетного обстрілу 31 грудня 2022 року. Це справжній символ незнищенності української освіти, науки й культури як цінності", – зауважила на відкритті літери І авторка проекту "Шукай" Юлія Бевзенко.

Меценатами бронзової літерки І стала родина Острозьких Олег, Єва та Соломія, які до Міжнародного дня грамотності (8 вересня) радо подарували містянам такий витвір. А неперевершено красу втілює у життя скульптор Юрій Білявський. "Якщо вам здалося, що наші крапки над І схожі на кулі, то не сумнівайтеся. Бо мова – зброя!" – додали автори проекту "Шукай".

"Щоб зберегти нашу мову, маємо її плекати й жити нею. Цей маленький символ допомагає нам зберігати ідентичність. Із тим і переможемо!" – зауважив ректор Шевченкового університету Володимир Бугров, подякувавши українським захисникам й захисницям, "завдяки яким ми можемо творити таку красу тут, в серці української столиці".

Олександра КАСЬЯНОВА

Фото Сергія ТЕРЕЩЕНКА,

відділ зв'язків із громадськістю ім. Володимира Мукана ННІ філології КНУ ім. Т. Шевченка

Ця літера наводить страх на ворогів, її боялися в усі часи й особливо зараз. Вона унікальна, адже є в українському алфавіті й відсутня в інших слов'янських. Звук [йі], який вона позначає, зустрічаємо ще в 1073 році в "Ізборнику Святослава", а остаточно ввійшла вона до нашого алфавіту лише зі здобуттям незалежності. Мужньо пройшовши довготривалий шлях шукання та закріплення графічного позначення, вона стала тринадцятю літерою української абетки. Вона віддавна стала чимось більшим, ніж мовна одиниця. Сучасні українці, маркують нею різні речі – від одягу до вуличних об'єктів. Звісно ж, це літера І. Без неї неможливі слова Україна, Київ, Інститут філології...

Від 6 вересня 2023 року ця літера у формі мініскульптурки оселилася ще й на вході до корпусу Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, з якого вийшла ціла плеяда відомих українських письменників і громадських діячів, у якому акумульована українськість та традиція української філології. А ще колір стін корпусу недарма жовтий, адже в революційні часи цей він символізував нескореність українських інтелектуалів та їхню

Пам'яті Ігоря Козловського

Ми перейшли через страждання, через катування, через біль, через хвороби, моральний і психологічний тиск, але ж ми постійно відчували любов нашого народу.

Ігор Козловський

На 70-му році життя помер відомий український науковий і громадський діяч Ігор Анатолійович Козловський. Смерть настала внаслідок серцевого нападу.

І. Козловський – український науковець, релігієзнавець, історик, автор численних наукових книжок, мав багато нагород і відзнак, серед яких – медаль Австрійського товариства Альберта Швейцера та орден Королівського братства Святого Феотонія.

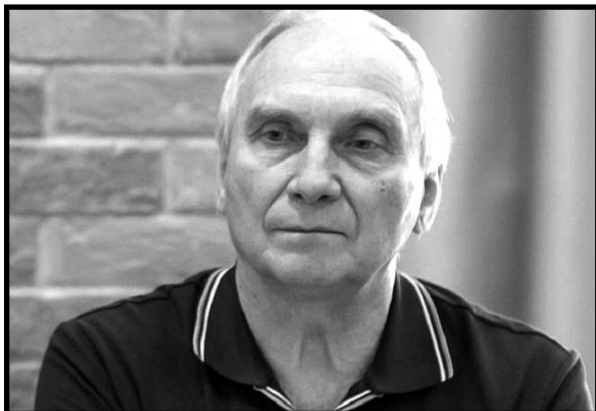
Ігор Козловський був уродженцем Макіївки на Донеччині, його сім'я походить зі старовинного козацького роду, історія якого сягає XVI–XVII століть. Пращури Козловського брали активну участь у вирішенні історичної долі України, а сам він наприкінці 1980-х років підтримав рух за відродження українського козацтва.

27 січня 2016 року Ігоря Козловського в Донецьку захопили бойовики так званої "ДНР". Ученого звинуватили в тому, що він небезпечний для "молодої республіки", у підтримці Майдану та підготовці учнів, які згодом зайняли проукраїнську позицію, а також в організації "Молитовного марафону" на Донеччині.

"Були підвали, були камери з карними злочинцями, камери з ополченцями, камери смертників, камери-одиначки, колонія..." – згадував пізніше Козловський.

Звільнити українського вченого вдалося лише через два роки. Після обміну Козловський відстежував ситуацію з бранцями Кремля і боровся за їхнє звільнення.

Філософ був справжнім моральним авторитетом для представників усіх релігійних спільнот.

Внесок Ігоря Козловського в розвиток релігійного життя, налагодження міжрелігійного діалогу в Україні, підвищення рівня релігієзнавчої науки, зокрема щодо викривлених уявлень про іслам, важко переоцінити. Серед його опублікованих праць 30 книг присвячені різним напрямкам релігійно-філософських вчень та йозі. Серед найвідоміших праць у цій сфері: "Історія релігій", "Ассирійська Церква Сходу", "Єзидизм", "Коптська православна церква Олександрії", "Церква Христа в США і в Україні: історія та сучасність" та багато інших. Творчий доробок автора становить понад 50 наукових книг та 200 статей у словниках, енциклопедіях, наукових періодичних виданнях, а також поетичні збірки та прозові твори.

Постать Козловського є визначною для сучасної української культури й політики, а його доробок з вивчення історії та громадську діяльність важко переоцінити. Ігор Анатолійович був неймовірною Людиною з великої букви.

Смерть ученого і громадського діяча – це величезна втрата для всього суспільства.

Підготував Георгій ЛУК'ЯНЧУК

ВУТ "Просвіта" імені Тараса Шевченка сумує разом з усіма рідними покійного. Наші щирі співчуття. Не забудемо.

Щоб діти відчули турботу й захист

Ми зустріли другий ПершOVERесень, оповитий кривавим серпанком війни. Щоб перемогти, потрібно продовжувати вчити й виховувати дітей, рости їх такими патріотами, як наші воїни-захисники. Першочерговим завданням є створення належних умов для навчання дітей та збереження їхнього життя і здоров'я.

Вижницька міська рада організувала об'їзд шкіл і дитячих садків з метою вивчення стану підготовки до навчального року. Комісію очолив міський голова Олексій Чепіль.

Розпочали роботу з Черешенського садочка. Умови для дітей чудові. А Черешенський ліцей можна порівняти із закладом європейського рівня.

Вижнянська гімназія з року в рік покращує умови для навчання дітей. А у Вижнянському садочку – гуцульський стиль оформлення.

У дитсадку № 2 м. Вижниця, що на околиці Рівня, все зроблено з душею.

У Вижницькому опорному ліцеї ім. Ю. Федьковича нас зустрічає барельєф полеглого командира роти, капітана Петра Ковалюка.

У дитсадку № 2 м. Вижниця діє ясельна група, є катехізічний клас. В оформленні – багато вишивки.

У Вижницькому ліцеї вражає кабінет математики. Англійська мова тут у великій пошані. За швейцарською програмою створена кімната "Подаруй усмішку дитині".

Чорногузівський садок підтверджує вислів: "Все найкраще – дітям". Відвідування Чорногузівського ліцею починаємо з укриття, обладнаного в сільському будинку культури – усе відповідає вимогам і нормам. У школі створено інклюзивно-ресурсну кімнату. У кожному класі є комп'ютер.

А колектив Іспаської гімназії підготував приміщення школи просто фантастично. Тут створено цифровий навчальний центр за програмою "Безпечні школи та центри цифрової освіти" під керівництвом міжнародної організації "Save the children"

та "Аваліст". Дошкільний підрозділ школи працює за проектом ЮНІСЕФ, який забезпечує безперервність навчання та розвиток дітей дошкільного віку.

Колектив Іспаського дитсадка показав високий рівень у створенні умов для дітей.

В Іспаському опорному ліцеї ім. М. Марфіївчана цікаво бувати, бо завжди побачиш щось нове. Тут обладнали одне з найкращих укриттів, де під час повітряної тривоги можна продовжувати навчання. Кабінети світлі, з новим обладнанням.

Міліївський садок подивував оформленням і комфортними умовами для дітей. Кожен, хто завітає в Міліївський ліцей, спершу віддає шану репресованому українському поетові Дмитру Загулу. Тут діють кабінети образотворчого мистецтва, де багато дитячих патріотичних робіт, присвячених ЗСУ.

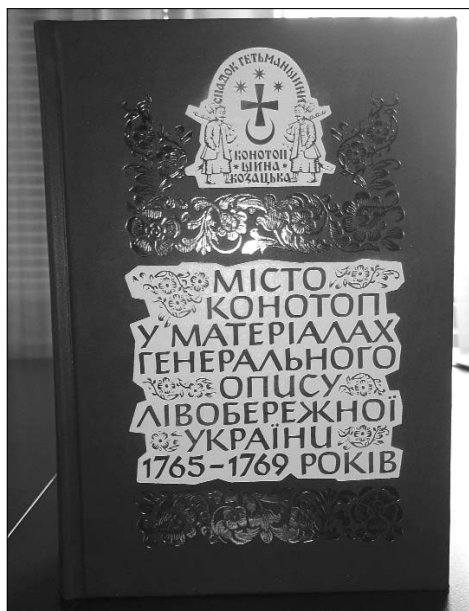
Кибашка гімназія завдяки ентузіастам і колективу школи схожа на писанку. Педагогічний колектив за власні кошти купив фарби для фасаду, а заступник директора з навчально-виховної роботи Іван Вишніцький і завідувач господарської частини Олександр Вовк-Том'юк власноруч пофарбували фасад приміщення.

Усі школи та дитсадки Вижницької ТГ забезпечені укриттями.

Голова громади Олексій Чепіль особливу увагу звертає на стан котелень і укриттів. Він підсумовував побачене разом із працівниками закладів, батьками, членами комісії, бо усвідомлює важливість освіти і вболіває за неї.

Дмитро НИКИФОРЯК,

голова РО ВУТ "Просвіта" ім. Т. Шевченка, Чернівецька обл.

У Конотопі на Сумщині презентували документальну збірку “Місто Конотоп у матеріалах Генерального Опису Лівобережної України 1765–1769 років”. Це друга книга із започаткованої цьогоріч серії видань “Спадок Гетьманщини. Конотопщина козацька”, що має на меті пошук та публікацію архівних документів з історії краю часів козащини.

Презентацію книги, що вийшла друком у столичному видавництві “Кліо”, провели Національний історико-культурний заповідник “Гетьманська столиця” (м. Батурин) спільно з благодійним фондом “Спадок Гетьманщини”. Захід відбувся у станомому козацькому скансені на конотопському Загребеллі за участі військових, провідних науковців і краєзнавців, музейників і освітян Чернігівщини та Сумщини, журналістів, громадськості. Серед почесних гостей – начальник Управління зв’язків з громадськістю ЗСУ, полковник Богдан Сенік, речник Генерального штабу ЗСУ, старший лейтенант Андрій Ковальов і видатний кобзар, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка 2023 року, молодший сержант ЗСУ Тарас Компаніченко.

Генеральний опис Лівобережної Украї-

Конотоп надихає українських захисників

ни проводили у 1765–1769 роках російські військові на чолі з так званим “генерал-губернатором малоросії” Петром Рум’янцевим, через що його часто називають “Рум’янцевським”. Метою ревізії було зробити перепис населення та зібрати докладні відомості про демографічний та економічний стан земель колишньої козацької автономії – Гетьманщини. Опис мав з’ясувати також правовий стан земель і зібрати низку інших відомостей, які могли б допомогти інтегрувати козацькі землі в російську імперію. Тобто це фактично “паспорт денацифікації” України зразка XVIII століття, який, тим не менше, містить унікальні для нинішніх науковців історичні відомості.

У презентованому виданні, обсягом майже 1000 сторінок, оприлюднено частину опису, що присвячена на той час уже колишньому сотенному містечку Конотопу Ніжинського полку та колишній Конотопській сотні. Книга містить також детальні іменний та географічний покажчик. Тож для кожного конотопця чи українця, чиє коріння походить із Конотопщини, вона є безцінним джерелом генеалогічної інформації. Адже в опублікованих документах можна легко відшукати відомості про свого прямого пращура з середини XVIII століття – де мешкав, до якого стану належав, яким майном володів.

Слово мали почесний громадянин міста Конотоп, меценат видання Євген Сур, директор Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського, голова Чернігівської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, професор Олександр Коваленко, ректор Відкритого Православного Університету Святої Софії-Премудрості, священник ПЦУ і громадський діяч, уродженець Конотопа Героргій Коваленко, голова наглядової ради благодійного фонду “Героїка”, історик і журналіст Ростислав Мартинюк, краєзнавець, почесна голова Конотопського осередку Всеукраїнського товариства “Прос-

віта” ім. Т. Шевченка Зоя Шалівська та ін. По відеозв’язку до присутніх звернувся упорядник книги – чернігівський історик Олександр Тригуб.

Про зв’язок поколінь говорив у своєму виступі і речник Генерального штабу Збройних Сил України, історик і політолог Андрій Ковальов. Нашадок козаків Миргородського та Прилуцького полків розповів, що знання історії свого роду, мотивації предків дає усвідомлення того, за що потрібно боротися у наш час.

Андрій Ковальов нагородив громадською відзнакою – медаллю “За збереження пам’яті про український православний церковно-визвольний рух” мецената Євгена Сура за багаторічну і систему фінансову підтримку фундаментальних історичних досліджень. Пан Євген сприяв появі багатьох історичних досліджень з історії українського козацтва, а також видавничих проєктів з історії УАПЦ, зокрема збір-

ників документів Першого і Другого Всеукраїнських Православних Соборів УАПЦ у Києві.

“Ця книга – друга з чотирьох, які ми запланували випустити. Далі будуть нові, не менш важливі, видання. Ми – нащадки славного та героїчного козацтва, тож маємо знати і пишати своїм корінням та власною історією. І усвідомлювати, що сьогоднішня готовність українців обстоювати державу формувалася і тут, у нашому славному козацькому Конотопі”, – наголосив Євген Сур.

Учасники презентації оглянули експозицію музею “Спадок Гетьманщини. Місце пам’яті Конотопа”, який створений в унікальній історичній хаті козацької родини Зимовців, збудованій у 1861 році, та послушали спів неперевершеного Тараса Компаніченка.

Євген БУКЕТ

Свічало серця

“Не я пишу, то мною пише Бог...” – це не просте зізнання, пане Дмитре, його ніхто із вічності не витре. Можливо, призабудуть нас обох й усіх, хто нині слухає мене чи лихословить, хоч оце негоже, бо слово не Дмитрове – Слово Боже, воно святе й ніколи не мине...

Перед славною родиною Кременів, односельцями незабутнього майстра слова Дмитра Кременія, письменниками, громадськими діячами та активістами територіальної громади виступив із промовою Ігор Павлюк – поет, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, викладач Львівського національного університету, співробітник Інституту літератури НАН України.

Син поета Тарас Кремень – український політик, науковець і громадський діяч, нині Уповноважений із захисту державної мови – у своєму виступі справедливо відзначив:

“Я не знаю іншої громади в Україні, в якій так уважно ставляться до вшанування пам’яті видатних українців. Дякую голові Довжанської ОТГ Віктору Симканичу за підтримку премії імені мого тата – Шевченківського лауреата, Національній спілці письменників України, а також членам журі, всім землякам, хто доклався до чину пам’яті. Слався, українське слово! Слава Україні!”

Довжанський сільський голова Віктор Симканич лаконічно та хвилююче висловився про підтримку рідного красного письменства й увічнення пам’яті майстрів слова, а також подякував присутнім письменникам.

Опісля Тарас Кремень і Віктор Симканич урочисто вручили диплом лауреата літературної премії імені Дмитра Кременія

“Слався, рідне слово!”

Урочиста церемонія вручення Всеукраїнської літературної премії імені Дмитра Кременія її першому лауреатові – письменникові та науковцю Ігорю Павлюку за поетичну книжку “Танець Мамає” відбулася на Закарпатті, в адміністративному приміщенні Довжанської ТГ, де автор цих рядків мав честь від імені керівництва НСПУ вітати з престижною нагородою новоспеченого лауреата, а також прочитати свою присвяту Дмитру Кременю, поетові, котрий не дожив до свого 70-ліття.

поетові Ігорю Павлюку з сертифікатом, номінал якого становить 100 тисяч гривень. Приємно зауважити, що грошовий еквівалент цієї престижної премії Ігор Павлюк перекаже ЗСУ.

З вітальним словом виступили письменники: лауреат Шевченківської премії Анатолій Кичинський, заступник голови НСПУ Ярослав Ткачівський, літературний критик і голова Івано-Франківської

організації НСПУ Євген Баран, доктор історичних наук, професор Ужгородського Національного університету Сергій Федака, поет, кандидат філологічних наук, засновник та власник знаменитої корчми-музею “Деца у нотаря” Павло Чучка, літературознавець, вчитель-методист вищої категорії, викладач української мови та літератури, популяризатор української поезії серед освітян Василь Маровді та

уродженець села Довге, поет-пісняр, голова Закарпатської організації НСПУ і водночас директор Довжанської публічної бібліотеки Василь Кузан. Він і вів літературне дійство, представляючи кожного з гостей, і принагідно подякував українським письменникам – учасникам творчої зустрічі в Довжанській публічній бібліотеці, котрі подарували свої нові книжки, читали найсвіжіші поезії, а також відповідали на запитання бібліотечних працівників і місцевих шанувальників красного письменства.

Насамкінець хочеться акцентувати на тому, що саме в час війни і не з вини письменників знівельовано престижність Національної премії імені Тараса Шевченка (частково це на совісті членів Комітету з присудження цієї премії – як попереднього складу, так і нинішнього через його непрозоре формування)...

Водночас не держава та її очільники, котрі є тимчасовими розпорядниками фінансів, сформованих українським народом як платником податків (до речі, які й на передовій, і в тилу на своїх плечах несуть увесь тягар війни, наближаючи Перемогу в російсько-українській війні), а невелика територіальна громада – Довжанська ОТГ – заснували найвищу в Україні літературну премію імені свого земляка Дмитра Кременія. Це б мало стати прикладом для всіх українських громад, які обирають собі владу й котра не завжди є національно свідомою.

Можновладці минають, а письменники живуть у своїх вторах, бо слово вічне. Тож шануйте й увічнюйте його творців, як казав свого часу світлої пам’яті лауреат Державної премії імені Т. Шевченка Степан Пушик – “Любіть живих!”

Ярослав ТКАЧІВСЬКИЙ,
заступник голови НСПУ

Тарас ГОЛОВКО

“Ще одна книжка про націоналізм”

Визнано давно: осягнути зроблене в літературі та суспільній діяльності однією людиною – геніальним українцем на ім'я Іван Франко – дуже непросто. І все-таки є науковці, котрі впоралися з цим успішно. Без перебільшення: мало хто так фундаментально дослідив життя і творчість Франка, як це зробив Ярослав Грицак в об'ємній науковій праці “Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886)”, що побачила світ у київському видавництві “Критика” і нині є дуже цінною рідкісною книгою для кожного, хто цікавиться україністикою й видатними особистостями нашого минулого. Вона починається і закінчується однією й тією ж фразою: “Це ще одна книжка про націоналізм”, а головний її герой – Іван Франко, літературна, наукова, публіцистична спадщина якого складається приблизно з чотирьох тисяч творів.

Обсяг наукового видання (понад шістьсот сторінок) дає змогу потенційному читачеві зануритись у дивовижний світ Франка, наповнений драматичними колізіями, складними перипетіями, що постійно виникали у роки його найбільшої активності, як на ниві громадсько-політичної діяльності, так і в царині літератури, журналістики та видавничої справи.

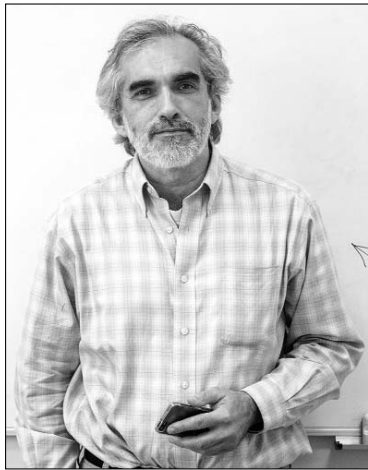
Стиль викладу матеріалу, зібраного й осмисленого автором унікальної книги, легкий для сприйняття, практично не переобтяжений громіздкими науковими термінами, дає повне розуміння предмету дослідження, що підкріплене величезною кількістю джерел, використаних Грицаком в якості аргументів.

Впадає в око прагнення історика детально подати контекст будь-якої сфери, яка так чи інакше стосувалася життєвої місії Франка. Автор починає з опису Галичини позаминулого століття, краю, що дав немало інтелектуалів, які своєю подвижницькою працею прославили культуру українців, поляків, євреїв, німців, угорців, котрі склали частину населення тодішньої Австро-Угорської монархії. Безліч різних аспектів зачіпає автор, щоб подати якомога повнішу картину цього історико-географічного регіону на заході України. Тут і історія входження Галичини до складу Габсбурзької імперії й експансії держав-сусідів, розгляд місцевих земельних ресурсів, виклад демографічної ситуації і факторів, які на неї впливали, аналіз освітнього рівня населення, характеристика міжконфесійних стосунків, чимало статистичних, соціологічних, економічних й інших даних, що впливали на формування світогляду людини.

Одним із завдань, поставлених перед собою автором, стало розвінчування різноманітних міфів, які штучно створювалися і в часи розпаду Австро-Угорщини, і за панування радянщини.

Йдеться, скажімо, про друге ім'я Франка – Мирон, навколо якого існує чимало версій, і кожна з них у викладі Грицака має досить переконливий вигляд. Зупинимось на одній. Батьки Івана Франка, як випливає з авторської розповіді, були забобонними людьми. Смертність дітей через хвороби, набуті або успадковані, на той час сприймалися буденним явищем. А все ж, щоб захистити первістка, мати Марія і батько Яків назвали його не лише Іваном, а й Мироном, щоб у такий спосіб заплутати кістляву жінку з косою, якщо їй раптом заманеться завітати до їхнього обійстя. Цю історію Франко добре знав, тому, виявляючи влчність батькам за їхню турботу, в одному з оповідань вивів образ хлопчика на ім'я Мирон, а ще частенько підписував свої публікації в періодиці цим літературним псевдонімом.

Від самого народження доля була прихильнішою до Івана Франка, аніж до трьох його братів і сестри. Через свою неосвіченість вони навіть віддалили не наблизилася до інтелектуального рівня старшого брата, котрий спромігся вирватись із затхлої сільського побуту, торуючи власну дорогу спочатку до навчання у Дрогобичі, а згодом – до університетів Львова та Відня. На цю особливість вказує Ярослав Грицак, прагнучи зрозуміти і пояснити читачеві, що ж насправді посприяло піднесенню до вершин світової слави звичайного сільського хлопця, та ще й з дале-

Ярослав Грицак

кої від заможності родини. І перше, на що вказує історик у своїй розвідці, – це феноменальна пам'ять, яку Франко виявляв з дитинства. Саме вона сприяла легкому засвоєнню знань, швидкому вивченню багатьох іноземних мов, формуванню кмітливого, аналітичного розуму.

З книги Ярослава Грицака можна дізнатися про те, як Іван Франко визначався зі своєю національною орієнтацією. Адже відомо, і на цьому наголошує автор, що Галичина, перебуваючи у складі Австро-Угорщини, піддавалась колосальному впливу німецької культури, а пізніше почалась повзуча полонізація – в освіті, видавничій справі, релігії, бо Польща намагалась закріпитися на цих землях, сприймаючи їх як східні кресли – “східні околиці” – колишньої Речі Посполитої. Відтак Франко не лише досконало володів німецькою і польською мовами, він мав уявлення про філософську думку, мистецтво і літературу сусідніх країн, що межували з Галичиною, і яка на їхньому тлі виглядала дуже блідо.

Іншим інтересом, який все більше викликав захоплення Івана Франка, була Наддніпрянська Україна, підпорядкована Російській імперії. Ярослав Грицак переконливо ілюструє на сторінках своєї книги, як поступово, під дією різних факторів, у молодого Франка почали переважати українські, а не пологофільські уподобання, насамперед, у публіцистиці й літературі, а також у політиці, де все більше обертів набирала соціалістична ідеологія.

Дві постаті в цьому свідомому виборі національної приналежності відіграли ключову роль: Тарас Шевченко і Михайло Драгоманов, яким слід завдячувати тим, що Іван Франко свій феноменальний талант поставив на службу не польській чи німецькій, а українській культурі. У книзі подано надзвичайно цікаві розмірковування Ярослава Грицака щодо сприймання галичаними, у своїй більшості малоосвіченими та неписьменними, безсмертної поезії “Кобзаря” у позаминулому столітті, шанобливого ставлення до приїзду Михайла Драгоманова у Львів, де він і познайомився з Іваном Франком. Вплив Драгоманова на галичан і, зокрема, на 20-річного Франка, був дуже помітним, а найбільше

– через опубліковані в журналі “Друг” три листи київського вченого і публіциста до галицької молоді. Їхня плідна співпраця була позначена ствердженням факту, що піднести маси до загальної культури й цивілізації можна лише на національних підставах.

Світоглядні позиції молодого Франка щодо творця історії – народу – автор намагається розглянути у ставленні до чотирьох груп, які стояли в центрі уваги тогочасних позитивістів: селян, робітників, жінок і євреїв.

Важко уявити, що шлюб сьогодні може укладатися між чоловіком і жінкою лише заради якоїсь абстрактної, політично привабливої ідеї, а не виключно через симпатію, що виникає у таких випадках між протилежними статтями. Щось подібне трапилося з Іваном Франком, коли він одружився з Ольгою Хоружинською у 1886 році. “Франків шлюб, – пише Грицак, – був символом поєднання двох країн, але в інший спосіб, аніж це задумували його архітекти. Він символізував ті численні культурні відмінності й перешкоди, що пролягали на шляху до порозуміння між “західняками” і “східняками”.

Хоружинська народилась на Полтавщині у селі Бірки Зінківського повіту, закінчила в Харкові інститут шляхетних дівчат та Вищі жіночі курси у Києві. Виховуючись у російськомовному середовищі, вона щиро переймалась ідеєю відродження України, дбала про розвиток української мови, підтримувала емансипацію жінок. Київські громадяни в цьому шлюбі радісно бачили, насамперед, втілення своїх мрій і теорій: для них найважливішим було те, що “це був перший всеукраїнський “соборний” шлюб, який поєднував двох українців по два боки австрійсько-російського кордону”. Все це враховувалось Драгомановим, який і познайомив Франка під час відвідин Києва з його майбутньою дружиною. Як видно з авторської розповіді, сімейної ідилії не вийшло. І все ж, за висновками Грицака, сімейне життя Франка не було позбавлене радостей. У них народилося четверо дітей. Його дружина була дуже помітною у багатьох громадських справах, і до її порад він дуже часто прислухався, покладаючись на її літературні смаки...

Розібратися в усіх тонкощах стосунків подружжя Франків досить невдячна справа, бо частина епістолярної спадщини з інтимними подробицями, в одному випадку була знищена, в іншому – покладена в труну (пачка листів) до фігурантки згідно з її заповітом, а то й просто прихована, бо, на думку власників безцінної творчої спадщини Великого Каменяря, відвертості, викладені у листах, не додають нічого нового до літературного та філософського портрета українського генія.

Якщо ж ширше подивитися на сімейне життя Франка, то можна помітити, що злидні, матеріальні нестатки, економічний занепад краю, політичні переслідування й інші тодішні негаразди не зміцнювали, а, навпаки, деструктивно впливали на людські взаємини.

Десь о тій порі Іван Франко зацікавився економічними проблемами, зокрема, економічною теорією Маркса, викладеною у “Капіталі”, сподіваючись знайти для себе відповіді на гострі соціальні питання. До того ж, йому як письменнику, котрий взявся за написання повістей “Воєнний триктр” і “Борислав сміється”, де події відбувалися на нафтових промислах у Бориславі, важливо було зрозуміти механізм визиску найманої сили і накопичення статків власниками копалень.

Іван Франко був інтелектуалом і поліглотом. Серед низки іноземних мов, якими досконало володів Іван Франко, можна зга-

Ольга Хоружинська та Іван Франко

дати про ідиш, що давало йому можливість невимушено спілкуватися у побуті з галичанськими євреями, читати в оригіналі релігійні твори їдеїв, перекладати книжки різної тематики. Темі “Франко і єврейство” Галичини Ярослав Грицак не випадково присвятив цілий розділ своєї праці, де спробував з'ясувати на чисту боці правда – тих, хто сприймає Івана Франка неприхованим антисемітом, чи тих, хто трактував його зятятим юдофілом. Ось цей позитивний і негативний дуалізм, присутній у трактуванні соціальної ролі єврейства на терені Галичини у другій половині XIX століття в публіцистичних статтях, політичних дебатах, врешті-решт, поетичних і прозових творах, пояснюється автором дуже аргументовано й переконливо. На його думку, прозорливий Франко розглядав соціальні процеси, міжетнічні стосунки і зародження капіталістичних відносин у селах та містечках, розташованих на сході Австро-Угорської монархії, лише через приз-

му майнової нерівності між різними суспільними класами й прошарками.

Постійний визиск найманих працівників на бориславо-дрогобицьких нафтових промислах, власниками яких були переважно євреї-капіталісти, змушували Франка реагувати, виступати у пресі з критикою їхньої зажерливості, ненаситності, внутрішньо бажуючи зламати згубну систему експлуатації робітників-селян за допомогою страйків, демонстрацій чи силового протистояння. Певна річ, для таких Франко мав вигляд войовничого антисеміта, бо своїми публікаціями викликав непокору люмпен-пролетаріату, підбурюючи його відстоювати свої соціальні права, що зовсім не узгоджувалось з нагромадженням величезних капіталів у руках євреїв-власників нафтових родовищ. Водночас Франко захищав упосліджених євреїв так само, як і українців-галичан, поляків, яких економічна скрута відірвала від землі і змушувала за копійки і на шкоду власному здоров'ю добувати з надр нафтову ропу.

Ярослав Грицак у цьому ж розділі вказує ще на один аспект єврейської тематики, присутньої у франкових публіцистичних і прозових творах. Той різко виступав проти єврейських погромів, що почастішали у ті роки на території Російської імперії і дуже легко могли перекинутися до Галичини, де створювалися сприятливі умови для їх виникнення. “Франко пропонував розгорнути програму дій, яка мала би надалі відвернути загрозу антиєврейських погромів, – резюмує автор. – Суть цієї програми зводилася до легальної боротьби з єврейським капіталом. Для цього християни мають організуватися у торговельні та господарські товариства, засновувати по містах та селах власні магазини, що конкурували би з єврейськими”. Цим намірам не судилося здійснитися, бо, за висновком Ярослава Грицака, у руках євреїв-багатіїв зосереджувалось 60% промислу та 90% торгівлі у Галичині. Цьому нічим не можна було зарадити, оскільки галичани-українці, так само як і поляки-мазури, в силу різних причин виявились не здатними щось вагоме протиставити капіталістичній потузі місцевих євреїв-підприємців.

У передмові до книги “Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886)” Ярослав Грицак зазначив, що написане ним – лише про половину життя геніального українця. Там же він натякнув: продовження наступної половини обов'язково буде.

Його величність ніжинський огірок і... греки

У соціальних мережах колеги з Чернігівщини повідомили про дегустаційний тур, присвячений ніжинському огіркові, пам'ятник якому споруджено на в'їзді до консервного заводу у древньому Ніжині. Тур провів колектив державної дослідної станції “Маяк” Інституту овочівництва та баштництва Національної академії аграрних наук. Науковці закладу, розташованого у знаменитих Крутах, демонструють зразки справжнього трудового героїзму, аби не згубити багаторічні досягнення в селекції, вирощуванні та переробці відомого ніжинського овочу. Ось і цього разу вони представили 12 сортів огірків власної селекції. Кажуть, було дуже смачно. Не сумніваюсь. Адже про цю смакоту на українському продовольчому столі відомо в усьому світі вже не одне століття.

Микола ГРИНЬ,
член Національної спілки
журналістів України

Звернімося до книжки ніжинської журналістки, краєзнавиці, директорки Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою Надії Онищенко та її співавторки, голови Ніжинського грецького товариства імені братів Зосимів Лариси Зайко – “Ніжинські огірки по-грецьки. Книга історичних та кулінарних скарбів” (Ніжин: Видавець П. П. Лисенко, 2021). Цей творчий тандем створив незвичайну книгу. У ній вони одним перевесом із житньої соломи, яку кладуть у дубову діжку під час соління огірків, майстерно і смаковито зв'язали історичні та кулінарні шедеври двох народів – українського та грецького.

Невеликий історичний екскурс у минуле інформує читачів про те, що греки прибули в древнє місто над Остром у середині XVII століття. В універсалі гетьмана Богдана Хмельницького від 2 травня 1657 року наголошується, що греки активною економічною й торговельною діяльністю можуть “принести значну користь краю”. Далекорізькі гетьмана – політика і дипломата – виявилася пророкою.

У Ніжині в пору Гетьманщини греки становили сім відсотків місцевого населення і були найзаможнішою та найвпливовішою часткою в місті. Тут вони вели активну економічну, духовну, культурно-просвітницьку діяльність. Про це немало розповідається в багатьох дослідженнях греків та українців. Здавалося б, тема практично вичерпана. Та сторінки нової книги розповідають про значний взаємовплив еллінської та української культури через кулінарні традиції. Зокрема, через історію, технологію вирощування, переробку звичного для нас огірочка. Адже саме греки зробили вирощений на українських землях огірок знаменитим на весь світ.

Такий підхід дослідниці зробили вперше, і за це заслуговують на окрему вдячність як від гурманів кулінарного мистецтва за взаємовплив культур двох народів через кухню, так і від краєзнавців та дослідників рідного краю, які “з апетитом хрумкалі” цікаві факти незвіданих сторінок.

Візьмемо розділ “Космос починався з огіркового промислу”. Він розпочинається тим, що торгівля квашеними та засоленими огірочками стала бізнесом ніжинської купецької родини Москаленків. Так-так, саме тієї родини, яку у XX столітті прославив на весь світ творець космічної техніки, академік Сергій Корольов. Представниця цієї родини, донька Сергія Павловича, доктор медичних наук Наталія Корольова у спогадах розповіла, що через прабабусю Марію Матвіївну, яка

вийшла заміж за купця другої гільдії Миколу Яковича Москаленка, в їхню родину влилася грецька кров. А однією з найцікавіших справ заповзятливих греків можна вважати соління огірків. Ось греки й виростили на ніжинській землі новий сорт овочу. Ба більше: вони й вигадали новий спосіб його консервування, який передавали з покоління в покоління. Неперевершеному загальноновизнаному смаку цих огірків сприяла й ніжинська вода, що містила особливі солі.

Полкове місто Гетьманщини здавна славилася знаменитими “ніжинськими огірочками”. Початок розвитку засоловального промислу огірків на території Ніжина покладено 1788 року приватною фірмою “Дмитренко-Коломак”.

1879 року на місцевому ринку ніжинські “бізнесмени” продали сто діжок солоних огірків зі своїх країв. Ще через два десятиліття у найвіддаленіші куточки імперії відправили сто вагонів цього продукту. Невдовзі ніжинськими огірочками почали хрумкотити у Варшаві, Ризі, Ялті, Владивостоку. А вже 1902 року їх обожнювали гурмани Копенгагена, Берліна, Парижа, Стокгольма. Напередодні Першої світової війни в Ніжині огірки солили й квасили аж 22 фірми. Лідерство забезпечували “Голдіні”, “Москаленки”, “Коломак”. 1913 року вони відправили на експорт 500 вагонів солоних огірків.

Як бачимо, серед найпотужніших фірм огіркового промислу авторки знову називають компанію Москаленків. Представниця цього роду Марія Матвіївна активно взялася за розвиток овочового промислу. За її ініціативою родина навіть продала будинок і придбала садибу ближче до центру міста. І ось у цьому дворі незабаром лежали гори діжечок, сюди під'їжджали підводи з огірочками, ягодами та фруктами. У серпні, коли масово дозрівали

огірки, економка родини йшла на базар і там возами купувала огірки тільки певного розміру – “полугодинку”, тобто дуже маленькі. Нині їх величають “пікулями” та “корнішонами”. І робота кипіла день і ніч.

Марія Матвіївна майже не користувалася послугами комівояжерів. Вона особисто їздила до своїх великих замовників. Мала договори на поставку партій засолених огірків у різній тарі – від банок і маленьких барил до великих десятивідерних діжок. Бізнес перервала Перша світова війна. Старші Москаленки розорилися. Довелося продавати дім, і в серпні 1914 року Марія Матвіївна, її чоловік, члени родини, серед яких і маленький Сергійко – майбутній академік, переїхали до Києва. Але огірочка історія залишилася назавжди в життєписі цієї родини. Як і в історії Ніжина та всієї України.

Авторки книги правильно вчинили, коли звернули увагу на продовження славних традицій огірочкового промислу в Ніжині і за так званих радянських часів. Люди мають пам'ятати і знати, що створене в 1974 році Ніжинське промислово-аграрне об'єднання консервної промисловості, що об'єднало місцевий консервний завод та два спеціалізовані радгоспи, відправляли огіркову продукцію у 56 країн світу. Серед них – Велика Британія, Австралія, Бельгія, Голландія, Німеччина, Лівія, Фінляндія, Франція. І сьогодні мариновані ніжинські огірки, помідори, кабачки та ікру з них, баклажани та ікру з них можна купити в маркетах Сполучених Штатів Америки, Канади та інших країн.

Та повернімося до книги. Менш цікаві й повчальні розповіді “Нанюхалися кофію” в кав'ярні грека Стефанова”, “Ніжинські греки шанують Кобзаря”, “Фея гіркого міндалю”, “Посаг від братів Зосимів”, “Українська еллінка” тощо. Кожна розповідь

продовжує тему не тільки про грецьке коріння багатьох ніжинських родин, а й про їхній внесок для творення власної історії в українському Ніжині і творення історії незалежної України, яку пишуть сьогодні їхні вдячні нащадки.

Недаремно авторки акцентують увагу читачів на візиті в 2008 році до Ніжина президента Греції Каролоса Папуліаса. Тоді він вклонився могилам Анастасія та Миколи Зосимів, а в міській раді виголосив зворушливі слова. “Я дякую українцям, – мовив він, – які триста років тому не побоялися надати притулок моїм предкам-вигнанцям у важкий для них час”.

Ще одна особливість книги в тому, що всі розповіді про родини колишніх греків та українців, у жилах яких материнська кров змішалася з грецькою, ніби огірки в діжках та барильцях перетрушені пахучими та корисними спеціями, після кожного розділу ілюстровані рецептами соління, квасіння, маринування огірків багатьох кухонь світу. Окремі з кулінарних скарбів навіть переважають історичні й викликають закономірний подив і кличуть до плити зготувати до буденного чи святкового столу “малосольні огірки на білому хлібі”, “огірки у виноградному соку”, “засолені в огірковій м'якоті”, “у гарбузі”, “мариновані цукрові”, “ощтові” та багато-багато інших смаколиків з поданих рецептів. А скільки слини довелось ковтати, коли читав рецепт однієї з улюблених страв знаменитого Миколи Гоголя “Баранячий бік від Миколи Гоголя”. Звісно, з ним смакують ніжинські огірочки за будь-яким рецептом. Або ж зготовлена в польових умовах на відкритому вогні “гартаначка”, творчий процес приготування якої з особливим пієтетом відображено в книзі. А вже до неї малосольний чи свіжий корнішон із грядки сам Всевишній волів долучити.

До слова, авторки книги в

розділі рецептів від Лариси Мілосової, яка є грекинею в сьомому поколіні в родоводі ніжинських греків, ненав'язливо підказують, що першу в історії кулінарну книгу написав грек Архистрат. Було це 330 року до Різдва Христового. Зрозуміло, як і всі національні кухні, за три тисячі років грецька також зазнала суттєвих змін і сама вплинула на кулінарію народів-сусідів. Ось прочитайте подані в книзі рецепти великоднього супу магірци, великодніх булок – цуреки, солодкого печива – кулуракі, якими ділиться керівник економічного відділу посольства Греції в Україні Дімітрос Петропулос та його мама Пенелопа Петропуло, і ви побачите певну спорідненість з іншими кухнями Європи, у тому числі окремих регіонів України. Товариш вище згаданого Дімітріса Петропулоса Костас розповідав авторам книги, що його тато любить готувати огіркову зупу – дуже схожу на нашу солянку збірну. А сам Дімітрос додав, що улюблена страва мешканців ніжинської вулиці Козачої – млинці на кислому молоці, якими його пригостили під час відвідин міста, йому завжди готувала його грецька бабуся. Тільки замість коров'ячого сиру брала овечий, а замість оливкової олії додавала залишки від її вичавлювання – шрот.

Для греків, як і для українців, дружне застілля вдома чи на природі є важливою складовою життя, що коріниться в національних культурах. Таке застілля вирізняється шанобливим ставленням до приготування і споживання страв, серед яких чільне місце належить, здавалося б, звичайному огіркові. Справжню оду йому заслужено склали ніжинські майстри слова і кулінарного мистецтва. І присвятили цю неймовірно цікаву й корисну для читачького загалу науково-популярну книгу 200-річчю національно-визвольної революції Греції та 20-річчю Ніжинського міського товариства греків імені братів Зосимів.

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото надано театром

Пастка для колаборанта

Однією з найсуперечливіших прем'єр 2023 року стала вистава "Колаборант" за п'єсою Дмитра Корчинського, яку представив столичний театр "Культ". Особливість постановки полягає в тому, що вже з перших хвилин усі персонажі викликають у глядачів огиду. Але справедливість восторжествує, і всі вони у фіналі отримають заслужену кару.

— Коли я закінчував навчання у Національному університеті театру, кіно і телебачення імені Івана Карпенка-Карого, ми грали дипломну виставу за Шекспіром, — згадує очільник театру "Культ", виконавець ролі Михайла Назар Борушок. — На цю подію завітав режисер Вадим Дикшант. Після вистави він запросив мене на кастинг. Не сказав, хто автор, а лише зазначив, що п'єса про військового і буде дуже цікава робота.

На кастингу було три людини. Коли я зайшов, то побачив серед них Дмитра Корчинського. Відразу зрозумів, що він автор п'єси. Для мене це стало несподіванкою, бо я не знав, що Корчинський пише п'єси. До речі, та п'єса була його першим драматичним твором. Цікаво, що претендував на другорядну роль, а на кастингу мені запропонували головну. Перші покази вистави були в Маріуполі, у тому театрі, який потім знищили рашисти, та на камерній сцені Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка. Згодом за цією п'єсою зняли фільм "Пост-травматична рапсодія".

На час зйомок стрічки у нас з Дмитром були дружні стосунки. Невдовзі він написав п'єсу "Віденська кава", дав прочитати. Одразу запропонував, що якщо твір сподобається, то я можу обрати для себе роль. Я зіграв Гітлера. Вистава мала шалений успіх по всій Україні, а згодом за п'єсою зняли однойменний художній фільм.

Дмитро Корчинський — популярна в Україні особистість. Він пише про те, про що не наважуються писати інші, завжди ходить, немов по краю леза. Мені подобається та тематика, яку він підбирає для своїх п'єс. У кожній закладається якась політична історія. Тож останніми роками Корчинський став відомим не лише в політичній, а й у культурній сфері. Людям цікаво, як у ньому поєднуються дві стихії — політична і культурна.

Прочитав його нову п'єсу "Колаборант". Вона мені теж одразу сподобалася. Зрозумів, що її треба ставити вже зараз. Саме сьогодні вона має гратися.

Досить швидко знайшов акторів, запропонувавши ролі своїм знайомим. Спочатку думали, що це буде зовсім некомерційна історія, але вона зацікавила глядача. Вийшов класний український хіт. Під час війни провокативна вже сама назва "Колаборант". Одразу хочеться піти до театру і подивитися, про що ж ця вистава. Тим більше, що п'єса написана про Дмитра Видріну — реальну особу, це справді колаборант.

Робили постановку з мінімальними фінансовими затратами. Реквізит брали той, що був під руками. Актори швидко вивчили текст. У нас було буквально п'ятнадцять репетицій.

Спершу вистава тривала годину і десять хвилин. Я зателефонував Дмитру Корчинському і запропонував трохи допи-

сати текст, аби вона тривала десь годину і двадцять п'ять хвилин, як повнометражний фільм. Вже 27 серпня зіграли виставу у доповненому вигляді. В оновленій постановці ширше розкрита історія Наташі та Видріни.

З режисером, з яким починав репетирувати виставу, у нас були різні погляди на п'єсу. Він здійснив лише частину роботи, а потім кожен актор став режисером, приносив на репетиції свої ідеї, імпровізації. Вистава створювалася завдяки таланту й досвіду виконавців.

Мій персонаж Михайл залишається в тіні. Так само в суспільстві є чимало тінюватих багатих політиків, які вирішують важливі питання, але не виступають по телебаченню чи радіо. Завдання Михайла — прийти і проконтролювати, чи всі завдання виконує колаборант Видрін. Проте історія повертається так, що змінюються самі обставини, і треба тікати, як шурам з корабля. Михайл використовує Видріну як приманку. Видрін був вигідний у конкретний момент, а потім його просто кинули.

У п'єсі фігурує ім'я Івана Петровича, хоча насправді його немає. Колаборанту Видріну просто запудрили мізки і багато наобіцяли саме від імені неіснуючого Івана Петровича. Кого він уявляв під цією особою — Путіна, Шойгу чи когось іншого з московських політиків — невідомо.

Як і інші актори, я намагаюся бути адвокатом свого персонажа. Якщо цього не робити, то роль просто не вийде. Виконавець має відбілювати свою роль, навіть якщо вона негативна. Часто ми співчуваємо негативним героям більше, ніж позитивним, завдяки блискучій грі талановитих акторів.

На роль Видріни у нас два актори — Сергій Детюк та Борислав Борисенко. Це професійні виконавці, які знімаються в кіно і грають в театрах. Через те, що мають велику зайнятість, довелося взяти двох акторів на одну роль.

Наташу грає Зоряна Цвик. У неї є своя дитяча акторська студія в Києві. Також вона режисерка. Незабаром створену нею виставу покажуть у Міжнародному центрі культури та мистецтв.

Виконавицю ролі Мані, дочки Видріни, Катерину Шведенко я вперше побачив у тік-тоці. Мені потрібен був саме такий типаж. Зайшов на її сторінку, запропонував зіграти у виставі. Катерина виявилася талановитою дівчиною. З'ясувалося, що вона добре знає Корчинського, брала участь у культурних акціях.

Роман Магрицький — професійний актор. Ми одночасно навчалися в Університеті імені Карпенка-Карого. Після закінчення навчання він тривалий час мешкав у Росії. Там йому запропонували роботу в театрі. У нього були досить серйозні перспективи, але через свої патріотичні погляди Роман вирішив повернутися в Україну, хоча його батьки залишилися в Москві. Він грає у різних виставах, знімається в кіно. У нього невелика за обсягом роль, але насправді маленьких ролей не буває. За ті десять хвилин, що актор перебуває на сцені, він добре запам'ятовується публіці.

Вже встигли зіграти виставу багато разів. Більше десяти показів відбулося у Києві, також гастролювали з нею в Івано-Франківську, Львові, Вінниці. Всюди приймають добре. Багато людей не знають, про що п'єса, а йдуть на автора.

Вистава щоразу змінюється. Актори продовжують приносити цікаві ідеї, які "вистрілюють" на глядача. Постановка й далі обростає імпровізаційними барвами, які доповнюють контекст п'єси.

Дмитро Корчинський нещодавно написав дві нові п'єси. Одна з них називається "Поетична вистава", ставитиме її актор Театру Франка Олег Терновий. Другу, що має назву "Штучний інтелект", ставитиму я і думаю, що зіграю в ній одну з ролей. Сподіваюсь, що ця наша робота розірве те-

атральні платформи.

Також відновлюємо постановку за п'єсою Корчинського "ВОП" (взводно-опорний пункт). Зіграємо її на честь Героя України Дмитра Кошубайла (позивний "Да Вінчі"). Показ заплановано на кінець жовтня.

— Колись я мав знайомого Дмитра Видріну, який був радником президента України Леоніда Кучми, потім політологом, — продовжив розмову автор п'єси Дмитро Корчинський. — А після Революції Гідності він дремував до Криму. Не так давно один зі знайомих дав мені послухати на YouTube, що той говорить. Я був дуже розлючений і мріяв про те, що, коли ми будемо заходити в Крим, він дістанеться саме мені, а не комусь іншому.

Тож вирішив написати п'єсу "Колаборант" про цю людину. Взав його як узагальнений образ "ватника-колаборанта", який служить ворогові. Писав близько місяця.

Роботу над виставою довірив Назару Борушку, з яким досить давно разом працюємо. У виставі за моєю першою п'єсою він грав головну роль, в усіх наступних так само. Вважаю його одним із найталановитіших молодих українських акторів. За останніх п'ять років він встиг розвинути, незрівнянно зросла майстерність. Назар — це людина, яка схильна постійно вчитися і вдосконалюватися.

Можна сказати, що в процесі підготовки вистави я був помічником режисера. Дещо підказував, наполягав на якихось нюансах. За жанром це легка комедія. Інші мої п'єси важчі для сприйняття, то інтелектуальна драматургія. А тут вирішив написати у стилі Чехова та Булгакова. Вдалося обійтися без жодного позитивного героя. Персонажі негативні, і зрештою всі вони помирають.

Розсекречені історії

У Києві в Укрінформі відбулася презентація книги дослідника історії спецслужб Олександра Скрипника "Спецоперації "Некро". Розсекречені історії з архіву розвідки", у якій ідеться про невідомі епізоди спецоперацій ДПУ/НКВС/МДБ/КДБ СРСР за кордоном щодо вбивств і замахів на вбивства низки визначних діячів українського національно-визвольного руху.

"Для мене було дуже важливо, щоб ця книжка була і за змістом, і за формою якісною. Я намагався, щоб був фактаж, який говорить сам за себе. Я відкривав для себе і намагався відкрити широкому загалу досі невідомі нюанси (історії — *Ред.*)", — заявив автор книги.

У книзі налічується понад пів сотні нарисів, які ґрунтуються на унікальних розсекречених документах з архіву Служби зовнішньої розвідки України. У ній ідеться про досі невідомі епізоди спецоперацій ДПУ/НКВС/МДБ/КДБ СРСР за

кордоном щодо вбивства таких видатних діячів українського національно-визвольного руху, як Степан Бандера, Симон Петлюра, Євген Коновалець, про спроби ліквідації таких визначних українських діячів, як Микола Капустянський, Андрій Мельник, про агентурно-оперативні розробки стосовно таких політичних діячів, як Павло Скоропадський, Василь Вишиваний та ін.

Скрипник розповів, що він працював над цією темою останні три роки, і з них найбільш активно — останні півтора року, під час повномасштабної війни. На його думку, українцям потрібно знати цю "кухню" щодо діяльності (російських — *Ред.*) спецслужб, бо вона нікуди не зникла, бо її брали і беруть на озброєння.

"Вона лише модернізується — технічно, грошима й іншим. Цю кухню треба знати, щоб уміло їм (росіянам — *Ред.*) сьогодні протидіяти на інформаційному фронті", — вважає дослідник історії спецслужб.

Кандидатка історичних наук, директорка видавництва "АДЕФ-Україна" Алла

Істоміна зазначила, що ця книга є винятково цікавою, важливою і затребуваною часом.

"Вона читається, як детективні історії. Але всі ці історії, на відміну від творчого задуму літераторів, які пишуть художні твори, — правдиві, підкріплені документами. І я впевнена, що ця книга — про нашу війну, яка точиться зараз", — сказала Істоміна. За її словами, ідеї щодо оформлення книги, які подав сам Скрипник, дуже органічно поєднані з її змістом.

Перший заступник голови Держкомтелерадіо Богдан Червак висловив думку, що ця книжка буде гарним прикладом того, як треба писати про історію, пишати нею і популяризувати її.

"Це книга — для політичного дорослішання, вона є абсолютною потрібною", — переконана головою редакторка газети "День" Лариса Івшина.

О. Скрипник висловив вдячність керівництву Служби зовнішньої розвідки України і працівникам галузевого державного архіву СЗРУ за співпрацю і підтримку.

За матеріалами Укрінформ

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото надано театром

Дитячий театр під час війни

Першою виставою театру “Сонечко”, що є складовою частиною Театру на Михайлівській (Центр мистецтв “Новий український театр”), стала казка “Коти-біженці”, створена за п’єсою Людмили Тимошенко та Марини Смілянець.

Нова постановка сповнена гумору й тепла. Творці вистави намагаються говорити на серйозні теми з дітками їхньою мовою. Тут багато музичних номерів, сцен, які створюватимуть гарний настрій. А головне — традиційний для дитячої вистави happy end, на який ми всі чекаємо з великою надією!

— Сьогодні переживаємо драматичні часи, — зазначив художній керівник Театру на Михайлівській Віталій Кіно. — Ми б не мали всього цього переживати, а наші діти — тим більше. У батьків виникає запитання, як пояснити дітям те, що відбувається навколо. Це питання актуальне й болюче. Як говорити з дітками, що в Україні війна, що на нас летять бомби, ми змушені ховатися в укриттях. Від цих питань не втекти, вони нас наздоганяють. Театр пропонує поговорити на цю тему через мистецтво, через сценічне дійство, алегоричних персонажів, через гру.

На сцені котики, але ми прекрасно розуміємо, що вистава не про тварин, а про нас із вами, про наших дітей та онуків. Усі хочуть зрозуміти, як про це говорити. У дитини ж дитинство триває зараз і дитинству байдуже — війна чи не війна, байдуже, що божевільний диктатор хоче нас знищити... Дитина хоче жити зараз і мати відповіді на ті запитання, які її хвилюють. Тому текст п’єси “Коти-біженці” сподобався багатьом режисерам і театрам.

Я прочитав цю п’єсу, щойно вона була написана. Твір сподобався, але у найближчих планах його не було. По-перше, надзвичайно складна тема, думав, можливо треба дочекатися, поки вона стане історією. Але життя внесло свої корективи. Мій студент Сергій Дібров, який закінчував навчання на режисера, шукав собі матеріал для дипломного проекту і приніс цю п’єсу. “Якщо ти як молодий режисер вважаєш, що про це варто говорити зараз, то став”, — сказав я йому. За три місяці робота була завершена, і ми випустили цю виставу.

Спочатку показали її як дипломний творчий проект, який прекрасно прийняла державна комісія. Потім дещо допрацювали і за кілька тижнів випустили як повноцінну виставу Театру “Сонечко”. Тобто ми прийняли її як художня рада і взяли до репертуару. За час війни це наша перша повноцінна прем’єра.

Якісь речі я підказував по ходу підготовки як творчий керівник проекту. Але основну роботу виконували молодий режисер і

актори. Допоміг зі сценографічним рішенням, бо окремо сценографа не запрошували. Разом із режисером придумали простір, у якому існують персонажі.

У виставі два повноцінних склади: один — актори нашого театру, яких вже добре знають глядачі, це Олександра Петько, Данііл Кіно, Юлія Завалій та Євген Юшук. Другий склад — мої студенти четвертого курсу акторського факультету. Я переконаний: щоб стати актором, треба багато вчитися на практиці, виходити до глядача, набивати перші гуглі. Молоді актори — це Юрій Швець (головна роль котика Персика), Тетяна Мірошніченко (Буся), Олександр Скачедуб (Микола) та Євгенія Гіленко (Маруся).

Ми хвилювалися, як сприймуть виставу маленькі глядачі, адже це доросла тема. Хоча ми їй попереджали, що це вистава для дещо старших дітей, але на неї все одно приходять малечу 3-4 років. Проте під час вистави жодного разу ніхто не плакав. Діти уважно дивляться, слухають, іноді перепитують, іноді лунають якісь репліки. Виявляється, для малечі вистава теж цікава. Дітки співпереживають разом із персонажами.

Сьогодні відсутня половина труп. Наші хлопці й дівчата воюють, дехто перебуває за кордоном. Упродовж року займалися поновленням матеріалу, вводами, у тому числі на об’ємні ролі. І лише нині наважилися на прем’єру. Зараз проходить репетиція вистави за п’єсою Марини Смілянець “Борщ. Рецепт виживання моєї

бабусі”. Цей текст теж написаний під час війни. Події відбуваються у березні 2022 року на окупованій території Київщини.

Попри війну театр має рухатися вперед, розвиватися. В цьому році нам виповнюється 25 років. Тож, 16 вересня відкриваємо ще один театральний простір у столиці — на лівому березі Дніпра, а саме Театр на Троєщині. Гратимемо там вистави з нашого репертуару і не тільки.

— Дитячий театр під час війни має надважливе значення, — переконана драматургиня **Марина Смілянець**. — Насамперед — це терапія для дітей. Це можливість для них потрапити у казковий світ. Зараз театр допомагає їм морально відпочити, допомагає знайти відповіді на запитання, що їх хвилюють. Я переконана, що театр сьогодні має допомагати дітям та їхнім батькам впоратися зі страхами, проблемами, переживаннями.

З Людмилою Тимошенко ми зустрілися в Німеччині в резиденції академії Шльос Солігюд у Штутгарті. Там мали створити спільний творчий проект. Я розповіла Людмилі, що хочу говорити з дітьми про війну, а вона відповіла, що в неї є ідея — “Коти-біженці” — і ми могли б це поєднати. У kota Миколу я була давно закохана завдяки Фейсбуку (*усміхалась*). Бачила на сторінці Людмили фото й відео цього kota, була його фанаткою. Тож у той момент своєрідною терапією для мене було зустрітися з Миколою наживо, це теж неабияк надихнуло на творчість.

Отже, ми намагалися дати ді-

тям відповідь на запитання, як існувати у страшній реальності. Крім цього, вистава спрямована на те, щоб діти і дорослі звернули увагу на тварин, які теж потребують захисту. Режисер і актори придумали такий хід, що вистава допомагає волонтерській організації “Зоопатруль”. Під час показу вистави можна побачити відео з QR-кодом, а після її закінчення всім роздаються флаєри, де є інформація, як саме можна допомогти тваринкам. 10% від продажу квитків, в які входить і наш з Людмилою авторський гонорар, також буде перераховано на підтримку наших тваринок. Тобто ця казка не тільки спонукає допомагати, а й сама творить добро.

Спочатку виставу за цією п’єсою поставили в Миколаєві. Грали в бомбосховищі театру. Потім були постановки в Рівному, Чернівцях, інших містах України та за кордоном. Нову виставу я вперше побачила на прем’єрі. Важко об’єктивно оцінювати роботу за власним текстом. Актори знайшли підхід до діточок, і мене подобається, як вони це роблять.

Зараз я маю кілька проектів у Європі — новий важливий досвід. Один із таких проектів буде в Мюнхенському театрі, сучасне переосмислення класики, працюватиму в команді з європейськими драматургами. А для Театру Schauspiel Stuttgart пишу п’єсу про любов, яка вона сьогодні. У наступному сезоні її планує ставити режисер Стас Жирков.

Нашому рідному Театру на Михайлівській виповнилося 25 років. Розпочали новий сезон, маємо багато цікавих планів та ідей. Найграндіозніше досягнення — це відкриття Театру на Троєщині. Ми давно про це мріяли, сподіваємось знайти там свого глядача.

— Коти — це вже хіт. Що б ти не написав про котів, це завжди “вистрілює” і грає. Але цього разу це комедія, а більш серйозна історія, — зізналася драматургиня **Людмила Тимошенко**.

Коли я їхала з України до Німеччини, це був жахливий евакуаційний час. Поруч з мною їхало багато людей, які в переносках

везли тварин. Драматург Олег Михайлов написав, що коли його знайомі сідали в Харкові на потяг, впала переноска і втік улюблений кіт. Вони його довго шукали, пропустили кілька поїздів, але так і не знайшли... А я подумала, що було б добре написати історію про те, що потім сталося з тим котом.

Є відомий харківський кіт Степан. Я написала власниці цього kota і запитала, чи можна його взяти як прототип. Вона мені нічого не відповіла. Тому я створила цей образ зі свого kota Миколи.

У драматургині Лени Лягушонкової є котик, у якого не функціонують задні лапки. Вона возить його всюди разом з собою. Цей котик був із Леною, коли ми разом їхали з Києва. Подумала, що такий персонаж теж має право на існування. Так вийшла кішечка Буся в інвалідному візочку.

Я вже мала досвід написання п’єси у співавторстві з одним львівським драматургом. Але досвід виявився невдалим. Створення п’єси — індивідуальна, інтимна річ. Ми з Мариною розділили роботу: два персонажі її, два — мої. Можливо, успіху в роботі сприяло й те, що ми обидві Терези за знаком зодіаку (*усміхається*).

Бачили відеочитку нашої п’єси в Литві з українськими акторами. Як на мене, вийшла дуже хороша робота. Також побачили уривки п’єси у театрі психічного здоров’я у Бристолі. Актори так полюбили наших персонажів, що хочуть зробити сівкл “Різдвяна історія з котами”. У цьому театрі написали дуже хорошу музику до пісень, які ми створили. Їздили з гастролями до Франції, людям сподобалося. До речі, у Бристолі після вистави “Коти-біженці” збирають гроші на підтримку Театру драматургів і київського Театру на Михайлівській.

Зізнаюся, що в перші місяці війни, крім монологів, не могла нічого писати. Причому це були монолози з власних переживань. А коли минулого року вирішили з Мариною Смілянцем створити для дітей цю історію, то за місяць написали. Ми писали у своїх кімнатах, а деталі обговорювали телефоном.

Це не єдина наша спільна п’єса. Ще є “Сіті х” — аудіопрогулянка і водночас вистава. Написали монолог жінки, яка мешкає в Харкові. Вона не втекла від війни, а залишилася у рідному місті. Занурюємо глядача зі Штутгарта в українську реальність. Театр Schauspiel Stuttgart оренднував підвальне приміщення готелю, що поруч. У виставі задіяли українських біженців.

ЮНЕСКО захистить

Комітет ЮНЕСКО підтримав ініціативу українських відомств щодо внесення 20 об’єктів на території України в Міжнародний список культурних цінностей, які перебувають під посиленням захистом.

Про результати третього позачергового засідання Комітету Другого протоколу до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту повідомила пресслужба Міністерства культури та інформаційної політики України.

“Вже понад 500 днів український народ продовжує виявляти свою стійкість та демонструє

свою рішучість у боротьбі з агресором. Ми не сприймаємо війну як звичайну річ. Ми не приймаємо ні окупацію наших територій, ні знищення нашої культурної спадщини. Тож нехай це засідання буде ще одним кроком нашої спільної місії — збереження та відновлення об’єктів культурної спадщини”, — зазначила заступниця міністра культури та інформаційної політики Анастасія Бондар.

МКІП за підтримки Постійного представництва України при ЮНЕСКО, Міністерства оборони України підготувало запит до Секретаріату Гаазької конвенції щодо внесення 20 об’єктів до Міжнародного списку культурних цінностей, які перебува-

ють під посиленням захистом. Під час засідання Комітет ЮНЕСКО підтримав ініціативу та ухвалив рішення про внесення об’єктів під посилений захист.

Йдеться про Собор Святої Софії та пов’язані з ним монастирські споруди, Києво-Печерську Лавру, ансамбль історичного центру у Львові, резиденцію Буквинських і Далматинських митрополитів. Серед 20 об’єктів є шість церков карпатського регіону, а саме: Ясінянська церква Вознесіння Господнього, Жовківська церква Пресвятої Трійці, Матківська церква Введення в храм Пресвятої Богородиці, Нижньвербівська церква Різдва Пресвятої Богородиці, Потелицька церква Зіслання Святого

Духа, церква Зіслання Святого Духа в Рогатині.

Водночас посилять захист геодезичної дуги Струве у пунктах Катеринівка, Баранівка, Фельштин, Старо-Некрасівка, а також Астрономічної обсерваторії Київського національного університету, будівлі Державної промисловості в Харкові, науково-дослідних інститутів — Астрономічної обсерваторії Одеського національного університету та Миколаївської астрономічної обсерваторії.

Захистять і культурний ландшафт каньйону в Кам’янці-Подільському, дендрологічний парк “Софіївка”, могили Тараса Шевченка в Каневі та Державний історико-природничий музей-заповідник.

У МКІП зауважують, що сторони-учасники Комітету підтвердили свою готовність надавати допомогу Україні, зокрема на екстрені потреби. При цьому враховуватимуться попередні висновки Міжнародної експертної місії ЮНЕСКО з оцінки завдань збитків культурним та релігійним об’єктам в Одесі. Планується також підготовка фахівців у галузі захисту культурних цінностей, проведення тренінгів для військових та інші заходи.

За результатами засідання прийнята Декларація про захист культурної спадщини в Україні, запропонована українською стороною.

За матеріалами Укрінформу

“Серед представлених книг були й книги авторів зі зросійщених міст півдня та сходу України, котрі принципово почали писати українською з 2014 р.”

Перший KyivBookFest

Олександр Балабко, Світлана Короненко і Дмитро Чистяк

Книга дисциплінує і трохи приводить до тями під час важких випробувань... Вона може сп'янути і дати ілюзії, або, навпаки, отверезити. Це не тільки джерело знань, а й емоцій.

Сергій Жадан

У столиці з'явилося ще одне масштабне свято для книголюбів – KyivBookFest, який цього року тривав з 8 по 10 вересня у столичному ТЦ “Gorodok Gallery” та об'єднав виставку-продаж від українських видавництв і галузевий форум із презентаціями та дискусіями. Біля стендів можна було поспілкуватися з представниками видавництва, дізнатися про новинки та плани, купити книжки і, звісно, зустріти популярних авторів. Засновником, організатором та ідейним натхненником фестивалю став власник видавництва “Наш формат” Владислав Кириченко, який вирішив створити альтернативу “Книжковому Арсеналу”, але з акцентом на інтересах видавців. Це професійна подія, яка трохи нагадує Форум видавців у Львові в перші роки його проведення. Тут найкрасивіші стенди учасників, які засвідчують, що ринок української книжки не впав, а навіть зріс, бо ті, хто читав російськомовні видання, стали читати україномовні.

Серед представлених на KyivBookFest

книг були й книги авторів зі зросійщених міст півдня та сходу України, котрі принципово почали писати українською з 2014 року, та чимало популярних зарубіжних авторів, вперше перекладених українською. Зокрема з морської тематики, які презентував автор і видавець, засновник Конкурсу морської прози “Камелот” Антон Санченко. Народний депутат України Володимир В'ятрович зазначив, що за останні роки були прийняті два важливих для вітчизняної

Книги для єдності

9 серпня відбулось засідання Конкурсної комісії Міністерства культури та інформаційної політики України з організації та проведення мистецьких конкурсів по мистецькому конкурсу з розроблення моделі інформаційного продукту графічного характеру та виробництва поліграфічної інформаційної продукції на тему: “Книга для зміцнення національної єдності”.

Переможцями мистецького конкурсу було визначено такі видавництва і книги: “Бібколектор” з проектом “Щоденник агресії. Кн. 2” Курков А.; “Ваш автограф” з проектом “Браво. Найсміливіше лисеня у світі (серія “Незламні тварини)”” Вадим Воротинський; видавництво “Моя книж-

Відвідувачі KyivBookFest обирають патріотичні українські газети. У центрі – доктор філософії Сергій Присухін

видавничої галузі закони – про заборону на ввезення й розповсюдження російських книжок, який діє, та про державну підтримку книговидання та книгорозповсюдження, який, на жаль, досі не виконується. А відомо, що без книги не буде успішної нації!

На першому поверсі, на локації паркінгу, розгорнулася книжкова виставка-продаж, на якій були представлені видання від майже 100 українських видавництв. На другому поверсі – локація дитячої програми, де діти та батьки могли разом насолодитися цікавими розвагами, майстер-класами та веселими іграми, які підтримують розвиток допитливості та творчості маленьких учасників. А на третьому поверсі проходив, власне, сам форум з те-

матичними подіями. На кількох сценах відбувалися презентації та дискусії.

Основні тематичні панелі – це професійне обговорення ситуації за участі представників видавництв, бібліотек та інших учасників галузі, війна (книжки про війну, психологія війни), державотворення та виклики сучасності. Окремий стенд на фестивалі був присвячений книгам про російсько-українську війну. Його підготувало видавництво “Білка”, у якому часто виходить тематична література. На фестивалі можна було придбати книжки для наших військових і підписати їх.

Підготував **Георгій ЛУК'ЯНЧУК**

Фото з відкритих джерел

терактивна книга підлітків. Упорядники: Ігор Степурін, Василь Котляров;

ФОП Степурін Ігор Миколайович з проектом фотокнига “Бахмутська балада. Фото з війни” упорядник: Ірина Коцаб'юк. Редакційна рада: Юрій Савчук – голова, Володимир Сімперович – науковий редактор, Ірина Коцаб'юк – упорядник; консультанти – пресслужба ОСУВ “Хортиця”. Автор-інституція проекту: Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс;

ФОП Ротарчук Іван Сергійович з проектом “Буча: Розстріляна весна” Сергій Куліда; ФОП Степурін Ігор Миколайович з проектом “Казки маленьких патріотів” (Казки під мирним небом) Володимир Вакуленко; ФОП Степурін Ігор Миколайович з проектом “Дайте, Мамо, гами...” Словник Голодомору” Олекса Різників.

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Презентація і вручення премії

20 вересня о 16:00 у Національному музеї літератури України (м. Київ, вул. Б. Хмельницького, 11, ст. м. “Театральна”) відбудеться презентація книги: Михайло Слабошпицький. П'ятий “дзеркальний” том. Недруковані твори. Спогади про Михайла Слабошпицького.

До участі запрошені: Володимир Загорій, Тарас Кремінь, Микола Жулинський, Михайло Сидоржевський, Володимир Поліщук, Юрій Ковалів, Богдан Горинь, Леонід Горlach, Любов Голота, Павло Мовчан, друзі, колеги.

Також відбудеться церемонія нагородження першого лауреата літературної премії ім. М. Слабошпицького та лауреата літературної премії ім. В. Свідзінського.

Модератор – директор Інституту української мови НАНУ Павло Гриценко.

Вхід вільний.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло **МОВЧАН**

Головний редактор
Ігор **ЗОЦ**

Редколегія
Любов **ГОЛОТА** (голова)

Павло **МОВЧАН**
Микола **ТИМОШИК**
Георгій **ФІЛІПЧУК**
Микола **ГОЛОМША**
Юрій **ГАНДЗЮК**
Галина **ДАЦЮК**
Євген **БУКЕТ**

Відповідальний секретар
Ірина **ШЕВЧУК**

Відділ культури
Едуард **ОВЧАРЕНКО**
279-39-55

Літературна редакторка
Галина **ДАЦЮК**
Коректорка
Олена **ГЛУШКО**

Комп'ютерна верстка
Ірина **ШЕВЧУК**
Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”,
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” – 30617

